

III RIIGIKOGU

3. istungjärk. **Protokoll nr. 54 (20).**

1927. a.

III Riigikogu koosolek 23. märtsil
1927. a. kell 17.

Kokku on tulnud 92 Riigikogu liiget.

Valitsuse loosis: Riigivanem **J. Teemant**, välisminister **F. Akel**, rahaminister **L. Sepp**, siseminister **J. Hünerson**, teedeminister **A. Kerem**, sõjaminister **N. Reek**, haridusminister **J. Lattik**, töö-hoolekandeminister **J. Masing**, kaubandus-tööstusminister **K. Kornel**, kohtuminister **O. Tief**.

Päevakord:

1. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse deklaratsiooni puhul.

2. Riigiteenijate ja -tööliste ühekordse palgalisa seadus — II lugemisel.

3. Riigi 1926./27. a kulude ja tulude liselarve nr. 3 — III lugemisel.

4. Riigiteenijate haiguskindlustusseadus — sotsiaalkomisjoni ettepanek.

5. Kohtupristavite taksi seadus — II lugemisel.

6. Riigiasutustes eraisikutele ja -asutustele maaplaanide, hindamise ja piiridokumentide valmistamise ja õigekstunnustamise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

7. Eesti vabariigi kulude ja tulude eelarve 1927./1928. aastaks — II lugemisel.

8. Põllumajapidamiste metsaga varustamise seadus — I lugemisel.

9. Üüriseaduse muutmise ja osalise kaotamise seadus — üüriseaduse komisjoni ettepanek.

10. Palga alammäära seadus — sotsiaalkomisjoni ettepanek.

11. Uute linnade tuluallikate suurendamise ajutine seadus — omavalitsuse komisjoni ettepanek.

12. Eluaseme seadus — maakomisjoni ettepanek.

13. Riigi majapidamise aruande komisjoni esitis riigikontrolöri aruande kohta o/ü. „Revalise“ asjas.

14. Riigikogu valimise, rahvahääletamise ja rahvaalgatamise seaduse muutmise seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

15. Piirituse ja alkoholiliste jookide müügi seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

16. Tallinna Raekoja platsi korraldamiseks kinnisvara sundvõõrandamise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

17. Rahukohtu trahviseaduse täiendamise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

Koosolekut juhatab abiesimees **R. Penno**.

Sekretäri kohal sekretär **M. Juhkam**.

Koosolek algab kell 17.10 min.

Juhataja **R. Penno**: Avan Riigikogu koosoleku. Päevakord on Riigikogu poolt kindlaks määratud. Enne päevakorra juurde asumist on sõna sekretäril teadaande korras.

1. Teadaandmine komisjonesse antud seaduseelnõude kohta.

Sekretär **M. Juhkam**: Riigikogu juhatuse poolt on antud:

1. Tollitariifid — I sisseveotariif — rahaasjanduse komisjoni.

2. Tempelmaksu seaduse muutmise seadus — tempelmaksu seaduse erikomisjoni.

2. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse deklaratsiooni puhul.

M. Martna (stp): Väga austatud Riigikogu liikmed! Uue valitsuse deklaratsiooni kolmandas väljaandes ei pakuta õieti vähematki uut. Sotsialistlik rühm

kasutab aga ka sel korral juhust, et „nelja Jaani kõva valitsust“ hinnata. — Deklaratsioonis kinnitatakse, et praegune valitsus tahab välispoliitikas kindlalt jätkata senist rahupoliitikat. Kuid meie oleme juba kauemat aega tunnistajaks, kuidas valitsus ning meie kodanlik ajakirjandus praeguse Läti sotsiaaldemokraatliku valitsuse suunas „rahupoliitikat“ ajab. Hoolimata Läti ja meie välisministri vahelisest kokkuleppes selles, kui kaugele Läti välisminister Cielens minna võis, hoolimata, et see kokkulepe täpselt olemas oli, haugutatakse Läti välisministrit, nagu oleks ta kes teab mis teinud, nagu läheks see meie rahupoliitikat täiesti lahku. (J. Tõnisson, rhv: Missugune haukumine see siis nii on?) Noh, ma oleksin lootnud, et „Postimehe“ toimetaja härra Tõnisson vähemalt seda haukumist haugutamiseks leiab! (J. Tõnisson, rhv: Ei, seesugust haukumist mina Cie-

lens'i vastu küll ei ole kuulnud.) Ma ei kõnele ka mitte haukumisest, vaid haugutamist. (J. Tõnisson, rhv: See tähendab siis mitmekordset haugutamist. — Riigivanem J. Teemant: Keeleteadlase küsimus.) Ei, see on rahupoliitika küsimus, härra Riigivanem. (J. Tõnisson, rhv: Teie kõnelesite haukumisest, härra Martna.) Ei kõnelenud, mul on must valge peale kirjutatud. (M. Laarman, põl: Kes ette kirjutatas? — Riigivanem J. Teemant: Kus see on ette kirjutatud, härra Martna?) See on siin, härra Riigivanem. (Riigivanem J. Teemant: Ma mõtlesin, et Riias.) Saksakeeles on niisugune sõna, et mõtlemised ei ole igakord küünlad ega taht. (J. Soots, põl: Kae, tema oskab saksakeelt ka.) Jah, vähemalt nõnda hästi, nagu endine sõjaminister.

Ma pean teile ütleva, et rahupoliitika peab vähe teistlaadi olema, kui see, mida meie viimasel ajal Läti sotsiaaldemokraatliku valitsuse ja eriti selle valitsuse välisministri suunas ajanud oleme. Kui meie tõepoolest tahame, et meie sõbralik liitlaste vahekorrald alles jääb, siis sel kombel see küll ei lähe! (M. Laarman, põl: See on päris õigus.) Härra Laarman, kas Teil on vast midagi teada, mis Läti poolt meie aadressil on ette kantud. (M. Laarman, põl: Ei, ma kuulen ainult Teie kõnet.) Ma kõnelen siin „haugutamist“, mis meie poolt Läti vastu väga valjuks on saanud. Ma arvan, et ka teie poolt on see väga vali olnud, nõrgaks ei või seda nimetada. See ei ole aga mitte kõik. Besti on demokraatlik vabariik ja see peaks meie välispoliitika erilise sõprussuuna ära määrama. Meie näeme aga sagedasti otse vastupidist. Meie välispoliitika sümptaadid juhatakse erilise soojusega just sinna, kust demokraatia on kõrvale heidetud. (M. Laarman, põl: Ega meil Venemaaga asja ei ole.) Krahv Bethlen Ungaris ei ole Venemaa krahv, ja Mussoliini ei ole Venemaa Mussoliini. (M. Laarman, põl: Kas Teil nendega tege mist on?) Neile on meie vabadusriistid saadetud ja sinna poole on ka meie sõpruse soojus sihitud. Meie diplomaadid näevad eriti vaeva, et vana diplomaatia tsunfti kombeid ja hüppeid ära õppida, kuna vaese demokraatliku rahva huvid peaaegu sugugi tähelepanu ei leia. Meie omalt poolt ei ole seni nõudnud, et meie valitsus välisriikide juurde teatud sotsiaal-atasheed ametisse seaks, nagu see mitme teise riigi poolt on sündinud. Meie oleme oletanud, et meie väikese riigi esitajatel — saadikutel — mitte nõnda hirmus palju tööd ei ole, et nad ka neid huvitsid silmas ei suudaks pidada. Aga seni ei ole meie näinud, et

meie saadikute, või meie välisesituse poolt kuidagi viisi sotsiaal-atasheed kohustusi silmas oleks peetud. Meie teame, et teistes maades sotsiaal-seadusandlus, sotsiaalkinnitus, tööpuuduse vastu võitlemine, haiguskinnitus, eriti ehituspoliitika, korterivõitluse vastu võitlemine hoopis laialisemal alusel seisab, ja et selles sihikindlalt edasi püütakse. Aga meie ei ole, niipalju kui mul teada, meie saadikute poolt nendes asjades niihästi kui mitte midagi kuulnud. Kui aga meie välisesituste poolt peaks kirju ja näpunäiteid saadetud olema, siis on need välisministeeriumi laua sahtlisse jäetud. Näiteks ühest niisugusest kirjast on mul teada. Pariisis oli elumajade ehitamise kongress olnud ja seal on muuseas teid näidatud, kuidas ehitamist finantseerida. Selle kongressi protokollid ja trükitööd on meie välisministeeriumile saadetud. Aga meie ei ole sellest midagi kuulnud, see on: meie valitsus ei ole tarvilikuks pidanud neid näpunäiteid tähele panna, ega neid avalikkuse ette kanda.

Edasi kuulsime meie deklaratsioonis, et riigi sisemise korra ja avaliku julgeoleku kindlustamiseks on Vabariigi Valitsus püsivalt valvel. Tähendab, valitsus peab tarvilikuks ikka ja ikka uuesti korrata, nagu ei valitseks meil juba rahulik kord. (M. Laarman, põl: Noh, kui kaugel see 1. detsember on?) See on veel kümme kuud ees. (M. Laarman, põl: Ei, see 1. detsember, mis juba möödab!) See, mis möödab ja mida Teie mõtlete, on juba rohkem kui 10 kuud meie seljataga, kuid ligemal on möödab Petseri meeste protsess. (Vahelhüüe põllumeeste keskelt: Juba läbi!) Ta on läbi küll, aga ta on üsna ligi meie seljataga, kuid hoolimata sellest oli ta väga hale, nõnda hale, et häbi selle peale mõelda! (J. Holberg, põl: Kas võtsite ka osa!) Ma ei ole, jumal tänatud, advokaat! Aga ma võtsin sellest ajalehtede kaudu osa. See protsess oli niisugune, nagu meil neid ennegi olnud, kus jällegi politseiagendid asju teatavaks on teinud, et inimesed, kes venekeelt kõnelevad, Vene kultuuri vastu soojad on, ja kus inimestele, kes praegusel ajal majanduslikult viletsas seisukorras elavad, näib, nagu Saksamaalgi ja ka meil, kus igatsetakse tagasi keiserriiki, — et, kui nad saaksid Vene valitsuse alla, siis tööd rohkem oleks, olud ja seisukord parem oleksid. Aga kui inimestel ka sarnane arvamine on, siis ei ole see veel riigi ega maa äraandmine, vaid nendest kõnelest tuleb nii aru saada, kuidas lihtsad inimesed sellest aru on saanud. Aga meil tehakse sellest suur protsess ja mõistetakse inimesed jällegi mitmeteks aastateks vangid. Politseiagentidel peaks lastama veidi vähem

liikuda, siis oleksid asjad paremad. Riigikaitse alal tahab valitsus teostada koolinoorsoo sõjalist õppust vastavalt 1926. a. vastuvõetud kaitseväeteenistuse seaduse nõuetele ja hõlbustada väljaspool kooli seisvatele noortele sõjalist ettevalmistust... Ka siin peab alla kriipsutama, et igal juhtumisel mõõka täristada tuleb. (Vahelhüüe sõjaminister N. Reek'i poolt.) Noh, härra kindral, ma mõtlen siin seda, mida saksakeeles nimetatakse „weniger wäre mehr!“. Laseme ometi suurtel naabritel omavahel mõõka täristada, kui nad seda just tarvilikuks peavad, meie peame ilma mõõka täristamata läbi saama, peame rahupoliitikat ajama. Meie igatahes kahetseme kooli militariseerimist, millega kaasas käib koolinoorsoo mürgitamine.

Majanduse alal ütles härra Teemant, on eestkätt tarvis kõvendada meie majanduselu püsivuse tunnet ja luua kindel alus majanduslikule ettevõtlikkusele... Edasi seisab deklaratsioon: Rahvamajanduse viljakuse tõstmiseks tahab Vabariigi Valitsus soodustada ja toetada produktsiooni vahendite parandamist ja suurendamist, kui ka uute alade ja teenistusvõimaluste loomist.

Edasi tahab valitsus kodukäsitöö organiseerimisele ja valmissaaduste müügi korraldusele pühendada tõsist tähelepanu. Tuleb virgutada töötahet ja levitada tööoskust.

Ilma milleta härra Teemant ka edasi ei saa, on see, et „vangide tööd tuleb järjekindlalt arendada.“ Aga segaseks jääb, kuidas ja millise vahendiga mõtleb valitsus meie majanduselu püsivuse tunnet kõvendada ja kuidas tema majandusettevõtlikkusele kindla aluse luua kavatseb. Kas loodab ta seda kodukäsitöö organiseerimise abil? See oleks küll liivane alus. Nõndasama selgusetu on produktsiooni vahendite paranduste soodustamine; kas see mitte juhendiks ei pea olema, kuhu loodetakse ilma kärata välislaenu paigutada?

Milles aga eriti vangide töö arendamine seisab, seda meie juba teame. Ei või sõgedamat poliitikat olla, kui see. (J. Tõnisson, rhv: Mispärast neid vange tööle ei või panna?) Ma ei tea tõepoolest, miks Teie, härra Tõnisson, selle küsimuse üles seate! (J. Tõnisson, rhv: Mina ei tea öelda oma isiku asjus, kuid see, mis Teie ütlete, see küll selge ei ole.) Teil, härra Tõnisson, on mõnigi selge, mis ometi päris segane on. (Vahelhüüe J. Tõnissoni, rhv poolt.) Lubage, kuulake see enne ära, siis saate ka Teie ütleva, et see Teile väga segane on. Mina ei taha Teile õpetajaks olla, aga võiksin seda olla. Mina olen Teile käest õppida tahtnud, aga seni on

see väga raske olnud, peaaegu võimatu. (Riigivanem J. Teemant: Halb õpilane olete!)

Töötatakse kutseharidust, käsitöö ettevõtlikkust jne. edendada. Aga kutsutakse ellu mitmesugused töökojad ja suurasutused vangimajades, kus nende tööga eraasutuste töölise vastu võideldakse. Meie keskvangimajas on asutatud suur trükikoda, kus vangid töötavad, kuna paljud trükitöölised linnas ilma tööta peavad olema. Teised trükitöölised peavad oma tööta ametivendi toetama, sest et riigivõim vangide tööd järjekindlalt „arendab“, ja nimelt sellepärast, et vangimaja trükikojas see töö ära tehakse. Kui seda trükikoda ei oleks, siis võiksid need tööta trükitöölised eratrükikodades tööd leida. (Vahelhüüe J. Tõnisson'i, rhv poolt.) Teie parteisõber linnapea härra Grönberg on seda ka Haapsalus teinud: ta laseb linna ettevõttes vangid tööd teha, ja töölised võivad nälgida! (J. Tõnisson, rhv: Minu trükitöölised saavad enam palka kui Teie omad, nemad vangide võistlust ei kardad.) Teie olete üks vägev Jaan! (Naer.) Teie trükikoda on ka Tallinnast kaugemal, vangimajade trükikojaga Teie otsekohe ei võistle. (Naer.) Ma ütlen veel kord, et Tallinnas — niipalju kui ma kuulnud olen — olevat umbes 50 trükitöölisi ilma tööta. Kas arvate, et neil ei oleks rohkem tööd olnud, kui vangimaja trükikojas suur osa töid ei oleks ära tehtud? (J. Tõnisson, rhv: Ja sellepärast peaks laskma vangid vedeleda.) Ma tuletan meelde, kuidas sügisel oli riigi metsatööstuse nõukogu koosolekul kõne trükikoja töödest. Ühtlasi oli valitsuse poolt ettekirjutus, et asutused peavad vangimaja trükikojas töid teha laskma. Hiljemal koosolekul anti aga teada, et v. litsus on selle eeskirja jälle tagasi võtnud. Ma ei tea, mispärast ta selle tagasi võttis, aga arvan, et siin „väike küünlake põlema“ hakkas. (Vahelhüüe pahemalt poolt: Riigi trükikoda pidi pankrotti jääma.) Ei ole ime, kui see pankrotti jääb, sest vangimajas on teine riigi trükikoda.

See on siis see poliitika, kuidas Vabariigi Valitsus ka oma kolmandal ajal vangide tööd järjekindlalt arendada mõtleb. (M. Laarman, põl: Aga, härra Martna, missugune töö? — Vahelhüüe paremalt poolt: See tuleb ära keelata.) Ei, ma ei ütle, et tuleb ära keelata, vaid seda peab arendatama nõnda, et vangide töö vabade töölise tööd ei surma. Vangid ei tohi oma tööga vabadele töölisele võistlejaks olla. Vangimaja juhataja võib vange odavamini lasta töid teha, sest vangid peetakse riigi kulul üleval, kuna vabad töölised ja ettevõtjad ise endid elatama ja ka riigi-

maksusid maksuma peavad. Teie saate aru, kui Haapsalu linnavalitsus oma saeveskis ja teistes kohtades, kus temal töid oli, vange töid teha lasi, siis vabad töölised ilma tööta jääma pidid. Linnavalitsus talitas Vabariigi Valitsuse eeskujul: ta arendas vangide tööd, sünnitas vabadele töölistele seda suuremat tööpuudust.

Edasi, valitsus tahab maareformi läbiviimist sihikindlalt jätkata, kuna ta põllumajanduse riikliku majanduselu aluseks tunnustab — nagu meile kõigile ammu tuntud. Siin peab aga tahtmata küsima: kuidas maareformi läbiviimist jätkata mõeldakse. Meie nõndanimetatud maareform ei löpe ometi nõndanimetatud normaaltalude müümisega ega põhiraamatutesse sissekirjutamisega. Meil on peale asunikude umbes 100.000 lapi-, siilu- ja väikekoha perekonda põllumajanduses kohapidajatena üles kirjutatud. (A. Toomel, põl: Asulate!) Nimetage neid asulateks või kuidas tahes, minu arvates on aga asula hoopis midagi muud. (A. Tupits, põl: Teie oma ettepanek, kas teie nüüd maha salgate? — Riigivanem J. Teemant: Nüüd läheb päris segi.) Ei lähe segi, saan ikkagi veel aru, mis tark ja mis rumal on. Ja asula-ettepanekut pole kunagi teinud. (Vahelhüüe M. Laarman'i, põl poolt.) Ma kõnelen 100.000 väikemaapidajast, kes oma ülespidamise suurelt, kui mitte suuremalt osalt palgatööga teenima peavad. Neile inimestele töövõimaluste loomine peaks ka siia kuuluma. Mainitud perekonnad on oma kohakeste külge seotud, aga suuremalt osalt on need kohad vähemad, kui et need oma pidajaid perekondi elatada ja tööga varustada suudaksid. Kui teie, härrad põllumehed, Taanimaad eeskujuks toote, siis lubage, et ka mina Taani oludega veidi opereerin. Taanis on normiks võetud, et hea maa pealt kulub perekonnale vähemalt 6 ha ära, kes maapidamisest elada tahavad. Kui maa halb on, siis kulub ühele perekonnale 9 ha maad. Nii et 6 ha tuleks arvata head maad kohakese jaoks ja 9 ha halvemat maad koha jaoks. Muidu ei võiks põllutöömees-kohapidaja ära elada. Temal jääks tööjõudu üle, mida tal mujal raske kasutada, kuna saak aga ülespidamiseks ei ulatuks.

Meil on üle 20.000 lapimaapidaja, kelle maalapikene alla või kuni pool ha suur on, (J. Soots, põl: Egas need põllupidajad ei ole. Käsitöölised!) ...veel umbes 100.000 perekonda, kelle hulka käsitöölised, kaupmehed ja juhuslikud töölised kuuluvad, kellel sugugi maad ei ole. Muidugi on võimalik, et ka eelmainitute hulgas käsitöölisi leidub. Aga kaugelt suurem hulk neist on põlluharijateks loetud, ja niisugustena võtan ka mina neid.

Ma räägin praegu maaharijatest, kellel natukene maad on ja kes oma maalapikest labidaga või hargiga harivad. Meil on nimelt 21.833 maapidajat, kellel maad on poolest kuni 5 hektarini, see on kogu maa karja- ja heinamaaga, millest põldu ja aiamaad keskmiselt 1,6 ha. 19.420 kohakest 5—10 ha suuruses, põllumaa — 3,4 ha, 32.025 väikekohta, 10—20 ha, millest põllumaad keskmiselt 6,4 ha. Peale selle 23.497 asunikutalu 20—30 ha maaga, põllumaad keskmiselt 9,8 ha. Ainult viimaseid võime sarnasteks lugeda, kes oma perekonna tööjõu oma kodus ära kasutada võivad. Teised kohad on nõnda väikesed, et nende pidajad oma perekonna tööjõudu oma kodus ära kasutada ei saa. Loomulikult ei ulatu siis ka nende kohakeste sissetulek perekonna ülalpidamiseks, vaid seda tuleb kõrvalt — palgatööga — teenida.

Nüüd on küsimus, kuidas tahab Vabariigi Valitsus maareformi nõnda jätkata, et mainitud 100.000 perekonda paremini kindlustatud saaksid. Kuidas tahetakse seda teha? Meie ei ole seda endiste valitsuste poolt ega ka praeguse valitsuse poolt kuulnud. Kas on selleks nüüd mingisugune plaan olemas? (Vahelhüüe paremalt poolt: Noh, Teie arvates küll.) Ma ei arva praegu midagi, kui arvustan deklaratsiooni, kust ma mingit sellekohast plaani ei leia. — Kui Vabariigi Valitsus arvab, et tema kodukäsitöö abil neile inimestele küllalt tööd võib anda, kellel oma maalapikesel küllalt tööd ei ole, siis on see tühi lootus, mis kellegi juures majanduslikku kindlustustunnet tekkida ei lase. Nagu meie rahva suurem hulk aastasajad läbi on elanud, läbi on nälginud, nõnda on lugu praegu mainitud rahvahulkadega, see on suurema osa rahvaga. Ja siin oleks koht, kus Vabariigi Valitsus näitama peaks, mis teha, kuidas teha! Kui meie siinjuures silmas peame, et Taanimaal — peale parema kliima ja kaugemale arenenud tehnika ning oskuse — sideolud hoopis teistsugused on, et turg teistsugune on, see on, et Taanil on turg, kuhu väikemaapidajad oma saadusi müügilie võivad viia, siis meil kõike seda sellel määral ei ole. Meil ei jää väikemaalapikese pidajal muud üle, kui peab oma maad nõnda sama harima nagu suurem talupoeg seda teeb. Eile või üleile kirjutas härra Pool „Vaba Maas“ ja tõi andmeid ette, mis küllalt tõenäolikt näitavad, et väikemaapidajad väga vähe oma tööjõudu oma maalapikesel ära kasutada võivad. Missugused on Vabariigi Valitsuse reformid praegu mainitud väikemaapidajate suunas? Missugused on need kavatsused, et neid inimesi tööga varustada, sest kõigepealt tuleb siin tööpuudust lahendada? — Valitsuse poliitika tahab meie ainetele välis-

turgu leida ja kodumaa saaduste tarvituselevõtmist omal maal rohkem õhutada. Tähen-dab, meie soovime oma aineid võimalikult palju välisturule saata, aga sealt osta võimalikult vähe. See on kõigi kaitsetollide pool-dajate ideaal. Aga kui iga maa nõnda teeks, siis ei jääks kellelgi välisturgu üldse üle! (K. Päts, põl: Meie ostame sealt rohkem, kui välja veame, härra Martna.) Meie ostame muidugi rohkem, kui meie välja viime, aga meie ostame oma kaupu rohkem, kui väl-jast toodud kaupa... Aga sellest ei taha ma oma valitsusele kaugemaid etteheiteid teha, sest niisugune sõge poliitika valitseb ju praegu üldiselt. Mille peale aga valitsus oma dekla-ratsioonis sugugi rõhku ei pane, see on just siseturu laiendamine. Iga riik müüb siseturule kõige rohkem oma kaupa, ja mida suuremate tarbevajadustega riik on ja mida kaugemale rahva ostujõud ulatab, seda suurem on riigi majandusliku tugevuse tunne, härra Riigi-vanem! Kui Teie tahate majandusliku püsi-vuse tunnet kõvendada, siis peate selle eest hoolitsema, et rahva ostujõudu tugevamaks muuta. Kui valitsus seda tugevuse tunnet luua tahab, siis ei saa ma küll aru, kuidas ta seda teha suudab ilma rahva ostujõu tõstmata. (Vahelhüüe J. Holberg'i, põl poolt.) Aga ma ei ole veel kuulnud, et härra Holberg midagi oma palgast oleks tagasi andnud! (J. Holberg, põl: Minul on nii väike palk, et sellest ei ole midagi tagasi anda. — Riigivanem J. Teemant: Härra Martna, Teie andke head eeskuj!) Minu siseturu vajadused ei ole mitte kõigevähemad, ja ma ei väsi võitlemast, et rahva suurte hulkade vajadused kasvaksid. Selleks, härra Riigi-vanem, avitage kaasa! Siseturu laiendamine nõuab kõigepealt igat liiki teenijate ja tööliste palga tõstmist, nende majandusliku olukorra parandamist, nõnda et nad oma igapäiste ja kultuuriliste vajaduste rahuldamiseks rohkem kulutada võiksid. Sellest ei leia meie aga valit-suse deklaratsioonis sõnagi. Seda siseturu laiendamise poliitikat ei ole härra Teemant ka oma endiste ministritega pooldanud. Ometi on see aga kaugelt tähtsam, kui välisturgude võitmine.

Valitsus töötab ka maksupoliitikat revideerimisele võtta. Meie oleme ikka oma maksu-süsteemi muutmist nõudnud. Meie oleme nõudnud ja nõuame, et maksud jõukamate kodanikkude õlgadel raskemini lasuksid, ja et kehvad kodanikud maksumaksimisest võimalikult vabad oleksid. See oleks sel teel võimalik, kui kaudsete maksude süsteemist loobu-taks. Sest kaudsed maksud koormavad eriti rängalt vaesemaid inimesi... Aga et valitsuse deklaratsiooni III väljaanne sellest kõneleks,

seda uskuda oleks enesepettus! Valitsus lubab küll töösturite ja teiste ettevõtjate maksusid revideerida ja neid võimalikult vähendada. Aga mida need ringkonnad riigikassasse vähem maksuma hakkavad, selle osa võtab rahaminister teisel teel vaesemate maksumaksjate käest kuhjapeaga möödul rohkem sisse. Sest ega riigi kulud selletõttu vähene! Ega riik ometi oma tulusid mujalt ei saa, kui maksudest.

Sotsiaalpoliitika alal töötab valitsus tegut-seda meie majandusejõu kohaselt. Mis see tähendab, seda meie teame juba küllalt. Iga väljaminek, iga kulu, mis riigil tööliste ja üldse vaesemate kihtide kasuks kanda tuleb, see tunnistatakse kodanikkude kihtide poolt rahva-majanduslikult üle jõu käivaks. Vaesed abi-tarvitajad, sotsiaalkindlustuste peale toetajad, see on inimesed, kes tööd tehes ja ühiskond-likke väärtusi luues enestele musta päeva jaoks tagavarasid koguda ei võinud ega või, ja kellel sellepärast täielik õigus on sotsiaaltoetuste saamiseks, võivad kas kerjata ja nälgida, need, kellele töölisel varandusi on loonud, ütlevad, et sotsiaalkindlustuste maksud neile üle jõu käivad. Ja riigivõim, kes sedasama ütleb, on jõukama seltskonnakihi huvide kaitsja. Nii-suguse seletusega ütleb tema lausa, et töölistel, et vaesemal kihil tema poolt midagi oodata ei ole. Nõnda näiteks ei ole valitsusel tööpuu-duse vastu võitlemise asjus muud öelda, kui: „tööpuuduse kõrvaldamiseks tuleb seltskond-likke töid korraldada rahvamajanduslikult kasulikkudel aladel“. Ei sõnagi tööpuuduse vastu kinnitamisest, ei sõnagi linnade ja maa-kondade kohustest selles sotsiaalselt nii põle-vas küsimuses — olgu linnas, olgu maal! Kuna sotsialistlikul rühmal juba varemalt küllalt juhuseid on olnud näidata, kuidas härra Tee-mandi valitsused tööliste huvidest hoolima-tult mööda on vaadanud, ei või praegusel puhul ilmsiletulevat tähelepanemata jätmist mitte arusaamatusena võtta, vaid see on plaanilik hoolimatus. Sel puhul ei saa mina ka järgmist nimetamata jätta.

Et meil äärmine korteriviletsus ühes suure korteripuudusega maal ja linnas valitseb, sel-lest ei näi meie valitsusel aimugi olevat, olgugi et selle peale küllalt tähelepanu juhtida on katsutud. Meil on esitajad välismail, kus korteripuuduse vastu võideldakse. Aga mis seal sünnib, see meie saadikuid ega meie valit-sust ei huvita. Meie loeme aga, et härra raha-minister välislaenu asjus informatsiooni andes muuseas on öelnud, et „meie sealaudad korras ei ole“ ja et „vangide korteriolud õlikivikaevandustes halvad olla“. Ka mina usun, et sea-laudad ja vangide korterid mõndagi soovida jätavad. Aga ma ei saa põlastustundest lahti, sest et minister, härra Sepp, ainult sealautade

ja vangide korterite puudusi tunneb, rahva korteri viletsust aga mitte tunda ei taha. Nagu arvama peab, on härra Sepp ja Vabariigi Valitsus ikka alles seda meelt, et rahva korteriolude parandamine pillamine oleks, kuna sealautade parandamine soovitav on! (J. Vain, stp: Sigu saab müüa.) Ma tean: sealiha võib kaubana turule saata. Ja heas laudas kosub siga hästi. Aga ka inimese töäjõud on ju turukaup, ja inimene vajab, kui ta mitte raugema ei pea, kui ta töövõimuliseks jääma peab, inimlikku korterit... Välislaenust mõtleb rahaminister osa küll sealautade parandamiseks juhtida, aga — rahva korteriolude parandamiseks seda tarvitada, oleks — pillamine! Minu härrad! Seesugune poliitikatarkus, nagu uuendatud vana valitsuse uuem deklaratsioon avaldab, sunnib meid ikka enam ja enam hurjutavale kannale. Me tahaksime heatahtlikud olla ja ometi midagi leida, millest oletada võiks, et valitsus ometi ka rahva laiate hulkade eluhuviseid tunneks ja neist hooliks. Aga meie ei leia muud kui kitsa jõukama kihi huvide rõhutamist igal sammul, igas lauses.

Seda peame tarvilikuks avalikult öelda, sest muidu ei oleks meie oma valijatele kohuse-truud.

Ma tulen veel paari asja juurde tagasi. Meil toonitatakse alati ja ikka, et põllumajandus on meie riigi alus. Aga me näeme, et väikeste kohtade omanikud ja pidajad alaliselt hädas on karja- ja heinamaaga. Popsnikkude ja väikeste asunikkude karjamaakisimust ei ole meil seni sõna tõsisel mõttes lahendama hakatud. (Vahelhüüe keskelt.) Ma arvan, et ka Teiegi sellest välislaenust oma sealauda parandamiseks osa ootate!

Vaatame sotsiaalseaduste juures, kuidas meil töökaitset teostatakse. Meil on võimalik sellest veel teises paigas, nimelt elarve arutamise juures, kõneleda, aga ma ei saa siin sellest vaikides mööda minna, vaid pean tähelepanu selle peale juhtima, et meie töökaitse komisaride ja teiste ametnikkude aruanded on ainult mõningad ajalehesõnumed. Ametlikke aruandeid, kust meie leiaksime, missugused olud meie ettevõtetes ja tööstuses valitsevad, meie ei näe ega kuule. Meie peame uskuma, et kõik hea on, sest kõik vaikib. Aga et kaugeltki kõik hea ei ole, selleks juhin siin veel kord ühe ametliku statistika peale tähelepanu, mis juba paar aastat vana on ja mille suunas ma endise põllutööministri praeguse teedeministri käest selgitust palusin, kuid mitte ei saanud. Selles aruandes leidub teateid, et meie asunikkude juures — muidugi mitte ainult nende juures — laste töö kohutavalt suur on. Siin on teateid, et lapsed kuni 7 aastani, see on 5, 6 ja 7 aastaselt teenistuses

on leitud! 7 kuni 12 aastani, siin ulatub nende arv tuhandesse ja sellest üle veel kaugemalegi. (Vahelhüüe paremalt poolt: Kas karjaskäimine teeb liiga?) Teie arvates muidugi karjaskäimine töö ei ole. Teie lubate mul siiski teisel arvamisel olla. (A. Fuks, as: Mis need lapsed siis peavad tegema? J. Vain, stp: Sõrme imema! Naer.) Lapsed peavad kasvama ja mängima niikaua, kui nad suurteks inimesteks saavad ja tööd tegema võivad hakata. Miks muidu Riigikogu seaduse vastu võttis, mis laste töö kuni 12 aasta vanuseni ära keelab? Mispärast seda tehti? Seda ei teinud siin ju mitte rumalad inimesed! (Vahelhüüded.) Tänu jumalale, et teie sel ajal siin ei olnud, kui see seadus vastu võeti. Aga — selle seaduse täitmist ei nõuta: laste tööd ei takistata!

Siis tuletaksin ma meelde ühte lauset deklaratsioonist ja nimelt, et töötahet tuleb virgutada. Töötahet virgutamine algab, nagu me näeme, mõningate Riigikogu liikmete arvates juba alla 7- aastaste laste juures. See on poliitika, millest ma aru saan, sest see on kõigi maade tagurlaste ja lastekurnajate poliitika. (L. Johanson, stp: See on lollikeste poliitika!) Ma ei taha nii lausa kõnelda. (Riigivanem J. Teemant: Härra Martna, kas Teie ise karjas olete käinud? Kui vana Teie olite, kui karjas käima hakkasite?) Mina olin 8 aastane, kui ma karjas käima hakkasin, ja sellepärast, härra Riigivanem, tean ma ka sellest rääkida. Kui Teie ka karjas olete käinud, siis ei olnud Teie silmad ja peaju — kahjuks — võib olla veel mitte nõnda lahtine, kui minul sel ajal... Selle aja peale tagasi vaadates pean tunnustama, et karjaskäimine selles vanuses lapsele väga raske töö on, ja ma kahetsen igat last, kes seda läbi peab tegema.

Ma ei taha, austatud Riigikogu liikmed, teie kannatust kauem kinni pidada. Teil on oma arvamisi ette kanda, teie saate muidugi seda deklaratsiooni kiitma. Aga mina enese ja oma rühma nimel pean ütleva, et valitsuse deklaratsioon on meile algusest lõpuni vastuvõtmatu.

Chr. Kaarna (töer): Täna paistsid siin naerunäod igalt poolt, alates härra Riigivanemaga ja lõpetades rahvasaadikutega. (Vahelhüüe keskelt: Mispärast siis Teie kõne ajal nutma peame?) Mitte praegu, kui mina kõnetooli tuln, vaid enne seda võis igaüks märgata, et tuju on hea ja naeru tuleb seal ette, kus seda sugugi tarvis ei oleks, eriti härra Martna väga asjalikkude üteluste puhul leiti põhjust naerda. (Riigivanem J. Teemant: Teie naerisite ka!) Ei, mina ei naernud, vaid vaatasin

härri Riigivanemale näkku, kuidas sealte hea meeoleolu välja paistis.

Austatud Riigikogu liikmed! Meie poliitilise elu arenemise viisid on väljapaistvalt erandlikud ja omapärased: vaigitakse seal, kus kividki häält peaksid tõstma, ja tehakse palju sõnu, vahel ilusaid, vahel kaunis Vene unterohvitseri maigulisi, kordadel ja aegadel, kus kõnelemine täiesti mõttetult ja asjatu, ilma olulise aluseta, kõigepealt nende poolt, kes kõnelevad.

Kui küsida, milleks ja mispärast praegune deklaratsioon? — mispärast pidi lugupeetud Riigivanem härri Teemant selle koorma enese peale võtma ja Riigikogule ette kandma, siis on raske vastust leida. Kas oli praeguses koalitsioonis midagi katki? kas oli seal programmiisi lahkiminekuid? Mitte midagi sellesarnast! Sellest tulebki, et lugupeetud Riigivanemal midagi uut öelda ei olnud. Mida leiame praeguses deklaratsioonis? Terve rea häid ja ilusaid soove, terve rea põhimõtteid, mille vastu keegi pole vaieldud ega mõtlegi vaielda. (H. Rebane, põl: Selleks see deklaratsioon ongi!) Rkl. Rebane, Teie hüüate harilikult väga vähe vahele, aga täna armastate mind tublisti segada. — Kellele ei oleks vastuvõetavad näiteks järgmised põhilauseid, mis deklaratsioonis aset leiavad: „Vabariigi Valitsus tahab kindlalt jätkata senist rahupoliitikat“. „Vabariigi Valitsus tahab võimalust mööda laiendada ja süvendada sõbralikku koostööd rahvasteliidu põhikirja ja üldise rahu vaimus oma vennasrahvaga teisel pool Soome lahte“. „Riigi sisemise korra ja avaliku julgeoleku kindlustamiseks on Vabariigi Valitsus püsivalt valvel“. „Vabariigi Valitsus tahab pidada tihedat kontakti oma valitsustega“. „Majandusalal tahab Vabariigi Valitsus ajada aktiivset majanduspoliitikat, püüdes saavutada olulist edu“. (L. Johanson, stp: „Oluline“ on siiski uus.) „Vabariigi Valitsus peab silmas meie põhiseaduses ettenähtud rahvaste üheõiguslust“. „Põlevkivitööstuse arendamise peale paneb Vabariigi Valitsus erilist rõhku“. Mis see on? Ilus, liiategi väga shablooniline viisakuseakt, ma ütleksin, korrapärane taimelava nii uue aasta kui ka lähenevate ülestõusmise pühade õnnesoovideks. (Vahel hüüa A. Tupits'a, põl poolt.) Teie, härri Tupits, hindate minu mõju suuremaks, kui mina seda ise tean. Mis on õieti sündinud? Õnnetu seletamine ühe seaduse kohta tekitab vastolu ühe valitsuse liikmega, ja see oli kõik, mis sündis. Selle väikese vahejuhtumise oleks võinud väga kergelt likvideerida. Vabariigi Valitsusel ei olnud põhjust lahkuda, ja ei oleks ka tarvis olnud mõelda deklaratsiooni kokkuseadmise ja selle ettekandmise peale. Sest üht mo-

menti, ja nimelt kõige tähtsamat, tuleks silmas pidada — kõik rühmad, kes endist ja praegust valitsust toetavad, deklareerisid kindlalt, et neil valitsusega mingisugust lahkiminekut ei ole. Ja kui seisukord sarnane oli ja on, kui poliitilised erakonnad ise seletasid ja seletavad, et neil valitsusega lahkarvamisi ei ole, siis võime praegust juhtumist vaadelda ja hinnata kui ülearust mängu, ning kinnitada, et meil ei ole tegemist valitsuse kriisiga. Sellega on ka öeldud, et „uuel“ valitsuselt, kes esinenud „uue“ deklaratsiooniga, ei saa nõuda, et tal meile midagi uut öelda oleks, vaid ta jääb kõigi nende põhimõtete ja aluste juurde, milistel lepitati kokku möödunud suvel.

Nüüd läheksime edasi ja küsiksime, kuidas, mil määral, missuguses sihis ning missuguste abinõudega neid häid asju tahetakse teostada? Sellest deklaratsioon ei kõnele. (Vahel hüüa O. Liigand'i, rhv poolt.) Härri Liigand, kui ma ära ei unusta, siis võin selle juurde tagasi tulla ja näidata, kuidas on lugu nende seaduseelnõudega ja keda pannakse „maaorientatsiooni mõttes“ demagoogiat tehes Riigikogus ja komisjonides kas poolt või vastu hääletama.

Nii siis, missuguste abinõudega ja missuguses sihis tahetakse töötada, seda meile ei öelda. Kas peame siin tugenema deklaratsiooni lõpukinnitusele: et „midagi on võimalik ära teha ainult pikema aja jooksul“. Võib olla koalitsioonirühmad teavadki midagi sellest „ainult pikema aja jooksul tehtavast tööst“. Meie aga, teades, et valitsus oma õnnesoovidega istub endistes raamides ja vanadel alustel, peame arvama ja otsustama tegeliku töö, tegelikkude saavutuste ja töötamismeetodite üle. See tegelikkus on näidanud meile aga midagi muud. Kui võtame näiteks praeguses deklaratsioonis koha, mis kõneleb nii poliitikast kui ka hardustegevusest piiriäärsetes maakohtades, kus juures puudutatakse väga tähtselt tinkikala, — oh seda suurt leidust — siis võime öelda, et Vabariigi Valitsuse seisukohad põhimõttelikult kõigiti vastuvõetavad näivad olevat.

Põhimõtted olid ka enne selle deklaratsiooni ettekandmist niisugused, kuid tegelikult näeme ometi midagi muud. (H. Rebane, põl: Ikka seesama, mis Teie ajalgi.) Viimastel aastatel, eriti kahel viimasel kevadel olid mitte üksnes Petserrimaal vaid kogu Peipsi ja Pihkva järvede äärsel maal suured kahjud liigvee või veeuputuse tõttu. Osalt need õnnetused, osalt teised asjaolud on sündinud tolleaegist Vabariigi Valitsust tõsist tähelepanu pöörama nendele maakohtadele. Sel puhul on selgusele ja otsusele jõutud, et kui tahetakse, et sealsete elanikkude meeoleolu ei langeks ja et seal riigitruudus kõikuma ei lööks, siis peab midagi ette võtma. Kuid see midagi ei võiks

olla maa üleandmine kindralkuberneri õigus-
tega võimukandja kätte, mida praegune valit-
sus otse väevõimuga läbi tahab viia, vaid
midagi muud.

Kui kõneldakse rahvuste üheõiguslusest,
missugune ütetus käib arvatavasti ka piiri-
äärsetes maades elavate muulaste kohta, siis
peab ütleva, et üheõiguslust ei saa istutada
sel teel, kui muulased antakse iseäraliste õigus-
tega võimukandja käpa alla. See on minu arva-
tes õigusliku korra rikkumine, kui piiriäärsetes
maakohtades tarvitatakse valitsemisesüsteemi,
mis sisemaale ei kõlba. Ütlen edasi, et nendes
piiriäärsetes maakohtades, kus valitsuse agen-
tide käsi vahele ei ole seganud või vähem vahele
on seganud, arenevad asjad korralikult ja rahu-
likult, igatahes palju rahulikumat, kui seal,
kus inimesi nii öelda „valve all“ on püütud
pidada. Just neis kohtades, kus agentide liik-
mine laialine olnud, on meeolelu märksa hal-
vem, ja seal võidakse leida ka riigivaenulikkust
õige suurel määral.

Kui Vabariigi Valitsusel ja valitsuseasu-
tustel selge oli, et piirimaal meeolelu halvenes,
siis ei mõeldud tol korral niisuguste abinõude
peale, nagu kindralkuberneri ameti sisseead-
mine, vaid siis hakati selle vastu tõsist rohtu
otsima. Ja lehitsedes materjale, mis mul käe-
pärast, leian muuhulgas möödunud aasta juu-
nikuul tehtud Vabariigi Valitsuse otsused,
mis kahtlemata sellele sihivad, et Petserimaal
ja järve äärsetes maakohtades normaalolukorda
luua ja rahva meeolelu tõsta. Tol ajal tehtud
asjakohastest valitsuse otsustest nimetan järg-
misi: „Alandada Peipsi järve veepinda kõige
ligemal ajal. Peipsi järve äärsete elanikkude
majapidamine ümber korraldada, edendades
aiapidamist, ja selleks ajutiselt 2—3 aastaks
ametisse seada riigi toetusel aiatöö instruk-
torid, kelle elukoht oleks koha peal. Kauban-
dus-tööstusministeeriumile ülesandeks teha,
kõik abinõud tarvitusele võtta, kalale, eriti
tindikalale turu leidmiseks ja kalamüügi organi-
seerimiseks; põllutööstusministeeriumil korral-
dada vaesematele peipsiäärsetele elanikkudele
tuleval aastal sibulaseemne muretsemiseks
pikaajalise riikliku laenu saamist; põllutöö-
ministeeriumile ülesandeks teha uute eluase-
mete leidmine neile elanikkudele, kelle krundid
või elumajad Peipsi suurvee läbi ära uhitud
või ligemal ajal ärauhutamine ähvardab; Peipsi
suurvee läbi ärauhutud teede ja sildade korda-
seadmine riigi kulul põhimõttelikult tarvi-
likuks tunnistada ja vastavatele maakonna-
valitsustele ülesandeks teha, esineda tarvilik-
kude eelarvetega pärast suurvee langemist
teedeministeeriumile; töö-hoolekandeministeer-
iumile ülesandeks teha, peipsiäärsetele valda-
dele hoolekande teostamiseks toetuseandmist

korraldada kuni elanikkude majandusliku sei-
sukorra paranemiseni, ja selleks tarvilikud
summad nõutada.“

Härrad rahvasaadikud! Need otsused
kõnelevad palju, nad on ometi millestki tõsi-
sest tingitud. Ja need otsused on tehtud pä-
rast seda, kui Vabariigi Valitsuse poolt era-
korraliselt moodustatud ja väljasaadetud eri-
komisjonid kohapeal seisukorraga olid tutv-
nenud, rääkinud kohalikkude inimestega ja
otsusele jõudnud selle kohta, missugused või-
malused oleksid olemas selleks, et seisukorda
parandada, ja ühtlasi ka kohaliku rahva mee-
leolu nii tervendada, et enam põhjust ei oleks
kõneleda sellest, kui truu või mittetruu piiri-
äärne rahvas Eesti riigile on. Aga nüüd? —
nüüd on neile kavatsustele, neile kindlatele
tookordsetele otsustele suurelt osalt kriips
peale tõmmatud, ja selle asemel tuleb valitsuse
poolt teine, uuem otsus — määrata Petseri-
maale valitseja, kellel suur võim käes. See
üksik isik suudab siis palju ära teha!

Härrad Riigikogu liikmed! mina ei ole ei
iseloomult ega oma tegevuses „opositsiooni“
inimene, mina ei võtnud siin selleks sõna, et
opositsiooni teha. Asjaolud ise sunnivad siin
avalikult ütleva, et valitsus on tarviliku tege-
mata jätnud ja kavatsab teha seda, mis ei ole
vastuvõetav. Kui valitsus on otsusele jõud-
nud, et meeolelu piiriäärsetes kohtades para-
nenud ei ole, vaid ennem halvenenud, siis
peaks ta sinna välja saatma erapooletuid in-
struktooreid. Läänudaastased valitsuse otsused,
millest ühe osa siin ette kandsin, kõnelevad
aianduse instruktoritest. Miks ei ole selles
sihis edasi mindud? Need peaksid olema eri-
teadlased, kes tegutseksid ainult oma erialal,
kes kohapeal nõu annavad ja õpetavad, kellel
aga ei ole erilisi õigusi, mis võimaluse annaksid
tegutseda muulaste seas teistsuguste seaduste
alusel, kui need seadused, mis maksavad kogu
riigi kohta. (M. Laarman, põl: Aga, härra
Kaarna, nemad mõistavad paremini
sibulaid kasvatada kui meie.) Lugupee-
tud rkl. Laarman! Teie vist tunnete ranna-
äärseid elanikke, nende tööhimu ja nende os-
kust väga vähe. Tarvis enne tutvuneda ini-
mestega, tarvis kõigepealt teada, kuidas seal
on aastakümnete jooksul elatud, mida need
inimesed teavad ja oskavad, — siis peate otsu-
sele jõudma, et sinna on tarvis saata inimesi,
kes neid õpetavad midagi tegema. Kui kala-
püük järveäärsetele elanikkudele enam sisse-
tulekut ei anna, siis tulevad kätte näidata uued
tuluallikad. Seal on tarvilikul määral maad
olemas. Võib aiandust sisse seada. Kuid ini-
mesed ei oska seda teha. (Vahelhüüe M.
Laarman'i, põl poolt.) Ah, ei maksa ainult
sibulakasvatuse peale mõelda, nad võivad

kõike kasvatada, mida igal inimesel oma elu-ülespidamiseks tarvis läheb. Härra Laarman, eile, kui Polli asjad kõne all olid, ei võtnud ma sel puhul sõna, sest neid asju ma ei tunne, aga teie oma mees, kes komisjonis selle ettepaneku täiesti maha tegi, kõneles siin eile hoopis teist. (M. Laarman, põl: Ega ma vastu ei rääkinud! Tegin ainult märkuse! H. Rebane, põl: Toetas! M. Laarman, põl: Toetan jah!) Väga rõõmustav! Nii on lugu piirimaade asjadega. — Ütler aga veel ühte: ma ei saa jagada lugupeetud celkõneleja, härra Martna seisukohta, nagu oleks Petseri meeste protsess, mis neil päevil lõppes, kõigi kaebealuste suhtes täiesti tuulest võetud olnud, nagu oleks seal sihilikult ja meelega seadusevastaselt toimetatud jne. Ainult üks asi paistab siin väga iseäralik olema, nimelt — et oli protsessi tõmmatud üks rahvasaadik, ja et valitsus tahtis selle rahvasaadiku Riigikogult välja nõuda! Kui Riigikogu oleks tõesti tookord sarnase otsuse teinud, noh — missuguse seisukorras oleks praegu see rahvasaadik olnud? Kas ta oleks oma õigused tagasi saanud? Mina soovitsin küll tungivalt Vabariigi Valitsusele, et ta selle selgitamisele asuks, kuidas ja mil viisil see rahvasaadik kaebealuste sekka oli kistud. Kes rahvasaadiku juures läbiotsimist korraldas, see ei puutu asjasse, tähtis on vaid see, kust tuli süüdistamise algatus ja kuidas niisugused asjad õiguslikus riigis tekkida võivad. Kuni praeguse momendini ei ole ma sellest asjast kuskilgi kõnelenud, et aga nüüd Petserimaa meeste protsess siia kõnetooli on kantud, siis pean ära märkima ühe ümberlökkamata tõsiasja, ja nimelt, — et rahvasaadik Grigorjev kõneles aastate jooksul täiesti avalikult sedasama, mis mina praegu ütlen. Ta kõneles valitsuse asutustes käies, et kui Petserimaal midagi ette ei võeta, mis rahva majanduslikku olukorda parandada aitaks, siis võime päris kindlad olla, et meeolelu seal muutub niisuguseks, mis Eesti riigile kuidagi viisi kasulik ega soovitav ei ole. See härra rääkis sellest väga sageli, ta rääkis neile, kelle otsekohene kohus oli seda kuulda. (H. Rebane, põl: Ta rääkis asjata nähtavasti toi korral.) Ei, minule ei ole ta mitte asjata rääkinud. Samal ajal on niisuguseid teateid tulnud mitmelt poolt meie riigivõimu agentuuridelt, nii siit kui sealt. Kuid asja parandamise asemel kistakse Grigorjev tameda protsessi keerisesse ja ähvardatakse maad kindral-kuberneriaga! (Riigivanem J. Teemant: Aga, härra Kaarna, miks Teie siis ei korraldanud, Teie olite ju valitsuse liige!) Lugupeetud härra Riigivanem, mina ei rääkinud sellepärast, et valitsusi on, kus mind ei ole, ja ma julgeksin tahta, et Teie

vähemalt minult seda ei nõua, mille andmine minu võimuses ei ole. Mina oleksin ka mõndagi läbi viinud, kui see minu teha oleks olnud, küll olen aga selle peale tähelepanu juhtinud ja tarvilikke ettepanekuid teinud. (Riigivanem J. Teemant: Tehakse ka praegugi. — A. Anderkopp, tões: Ja mis seal tehakse — protsesse?!) Juunikuul 1. a. minu ettepanekul vastuvõetud otsust ei saa ometi mina tagant järele läbi viia. (Vahelhüüded.) Ma tean väga hästi, mida Teie olete teinud ja teete. Igatahes ma ülema ametissepanek eriseaduse alusel ja erakorraliselt suurte volitustega — see on samm, mida kuidagi õnnelikuks ei saa tunnustada, see on õli tulde valamine.

Nüüd edasi. Vabariigi Valitsus ütleb muuseas, et tahab pidada tihedat ühendust omavalitsustega. Arusaadav, et tihedat ühendusepidamine ühistöö mõttes on tarvilik, nii linnale kui ka maa omavalitsustega. Kuid tõelik vaherkord meie praeguse Vabariigi Valitsuse tegevusest paistab aga sarnasena, nagu see olema ei peaks, eriti just linnale omavalitsustega. Kui meelde tuletada seda, mis kuuaja eest juhtunud, siis paistab selgesti, et vaherkord ühega isesugusem, kui teisega. Selleks toon ma näite ühest hilisemast sammust. Meil on maksivad veneaegsed seadused. Nende järgi ei või linnapead ega linnanõunikud olla seadusandliku kogu liikmed. Linna omavalitsuste kõrvale on aga meil juurde tulnud maa omavalitsused, alustel, mida Vene seadused ei tunne. Nüüd asutakse järsku veneaegse seaduse teostamisele, määratakse tähtaeg jne. Aga unustatakse hoopis ära, et Eesti riigis linna omavalitsuste kõrvale tekkinud maakonnaomavalitsustel on ka oma esimehed ja maakonnaomavalitsuse liikmed. Kui nüüd Vabariigi Valitsus sellele seisukohale on jõudnud, et omavalitsuste pead või esimehed ei või olla Riigikogu liikmed, — mina ei vaidle selle seisukoha vastu, see võib õige ja hea olla, — siis muudetagu kõigepealt seadust nii, et ta ei oleks takistuseks mitte ainult ühedele. Meie ei või sattuda niisuguse seisukorra ette, et linnapead ja linnanõunikud ei tohi Riigikogus istuda, aga maakonnaomavalitsuse liikmed võivad. Ärgu tuldagu sarnast vahet tegema. Sellepärast ei saa mina oma imestust avaldamata jätta, kui tahetakse välja tõrjuda ühti, teiste kohta aga ei lausuta midagi. Võtke kindel seisukoht, et ei tohi olla seadusandlikus kogus ei ühed ega teised, või jälle olgu mõlemad. Enne kui see küsimus pole otsustatud, ärgu tehku Vabariigi Valitsus erandit. Vaadake, nii on need ilusad soovid ja teod.

Edasi, kui läheme maksustamise küsimuse, maksude juurde, siis näeme siin juttu

maksude alandamisest. Aga missuguseid makse mõeldakse alandada, seda pole öeldud. Kas tulumaksu, kinnisvarade maksu, ärimaksu — seda meie ei tea. Võib oletada, tähele pannes praeguse valitsuse töötamise viisi, et viimastest siiski jutt on. Aga samal ajal ja samas deklaratsioonis, kus kõneldakse maksude vähendamisest, kõneldakse ka suurtest ja laialistest ülesannetest, mida riik tahab teha, kuigi pikema aja jooksul. Need sõnad deklaratsioonis annavad põhjust oletada, et edaspidised väljaminekud olemasolevate ja tulevaste ülesannete teostamiseks peavad olema mitte vähemad kui praegu, vaid suuremad. Kui kõike tahetakse teostada, mida lubatakse, siis peavad tõusma ka väljaminekud. Teiselt poolt, kui aga lubatakse maksusid alandada, kust tuleb siis see, millega tahetakse kõike seda teostada, katta? (Vahelhüüe pahemalt poolt: Välislaen!) Ma ei mõelnud praegu välislaenu peale, aga ka sellest võiks rääkida. Vabariigi Valitsus on esitanud Riigikogule oma eelarve. Selle järgi vähenevad tegelikult otsekohesed maksud, näiteks tulumaks väheneb, mitmesugused ärimaksud vähenevad, aga selle asemel on tõusnud sissetulekud tollidest 130 miljoni marga võrra ja sissetulekud piirituse monopolist 115 miljoni marga võrra. Vaadake, kaudsete maksudega tahetakse rohkem sisse võtta, aga kust see tuleb. Missugune maksude alandamise viis see on! Ega meie üksiku kodaniku ega kogu riigi kodanikkude seisukorda sellega ei paranda, kui näiteks 1000 marka otsekohesid maksusid võtmata jätame ja 4—5 tuhat marka kaudsete maksude näol peale paneme. (M. Martna, stp: Väga õige!) See on riigimajanduse ja rahva kandjõu seisukohalt täiesti vastuvõetamatu. Ma ütlen seda mitte ainult täna, vaid olen seda alati öelnud, niihästi oma poliitilistele sõpradele, kui ka vastastele, neid viimaseid on küll õieti öelda vähe. (Riigivanem J. Teemant: See on õige, neid ei olegi!) Härra Riigivanem, meie rahvas ei jõua niipalju kanda. (J. Soots, põl: Aga ikka olite riigiteenijate palga kõrgendamise poolt. Ise tegite ettepaneku.) Viieliikmeline erikomisjon teie esitajate osavõtmisel oli ühemeelseid otsuseid teinud. Mispärast mina, ehkki opositsioonis olija, ei võinud Riigikogus kaasa hääletada? (J. Soots, põl: See kõik nõuab väljaminekuid! — A. Jürman, põl: Kõige suuremad väljaminekute-ettepanekud tulid ikka sealt tiivalt. — Näitab pahemale poole.) Olen nõudnud väljaminekuid ainult siis, kui need tarvilikud on. Rahaasjanduse komisjonis katsusin ma põhjendada ja toetada pahemalt poolt tulnud ettepanekut, nimelt riigitöölisele ühekordse palga-

lisa andmist, aga siis vaidlesite teie, kogumehed, selle vastu, kukutasite selle ettepaneku läbi, kuid varsti tulite ise selle ettepanekuga ja viisite läbi. (Vahelhüüe A. Jürman'i, põl poolt.) Tähendab, Teie ei otsusta mitte ise, vaid lasete endid niidist tõn mata. Kui ma üksikutest artiklitest räägin, siis ei saa ometi teie selle järgi minu üldist maksupoliitikat vahelhüüetega ära määrama tulla. Ma ütlen üldiselt, et meie võtame oma riigikodanikut praegu rohkem, kui ta anda võib ja anda jõuab. (A. Jürman, põl: Väljaminekute ettepanekud tulevad alati sealt tiivalt.) Kust? (A. Jürman, põl: Pahemalt tiivalt!) Meie poolt on neid küll kõige vähem tulnud, vaid nad tulevad hoopis teiselt poolt. (Vahelhüüe pahemalt poolt: Aga kaubanduskoda, mis, kas see ei nõua väljaminekuid?) Kuskilt peab piiramine tulema, kuid selle äramäärajaks ei saa olla üksikud Riigikogu liikmed, vaid Vabariigi Valitsus, kelle käes on kogu riigiparaat. Meie ei saa siin midagi teha, kui valitsus teisele tüürib. (Vahelhüüded. K. Päts, põl: Kaubanduskodast jätke jutt! — Pahemalt poolt: Kuhu siis direktori koht jääb? — K. Päts, põl: Noh, iga ajalehe kirjasaatjat, sõnumitekorjajat sinna ka ei võeta. — A. Veiler, tõe: Ega see mõni hoolekandeaasutus ei ole. — K. Päts, põl: No jah, sellepärast Veiler sinna ei lähegi. Kui see oleks „Rahvaülikool“, siis oleks teine asi! — Pahemalt poolt: Ega ta Harju pank ei ole. — M. Martna, stp: Mis Teie tuledate kurjavaimu meelde!)

Edasi kõneleb Vabariigi Valitsus oma deklaratsioonis, et ta tahab meie teede korraldamist arendada endise valitsuse poolt ülesseatud alustel. — Aga kuidas endises deklaratsioonis valitsus seda küsimust arendas ja lahendas? Kõigepealt nõida, et tuleb tõsiselt rõhku panna sellele, et vastavad summad eelarves oleksid. Mida näeme aga nüüd, see tähendab tegelikult? Neid summasid eelarves ei ole! (A. Jürman, põl: Jällegi nõuate suurendusi otsekohel!) Härra Jürman, ma ei räägi summade nõuamisest, vaid sellest, et valitsuse teod ei käi tema oma sõnade järgi, et eelarves puudub just see reaalne asi, mida seesama valitsus oma deklaratsioonis tõotas anda. Sellest teeme meie ühe järelduse, ja nimelt selle, et teie põimite deklaratsiooni ilma kaalumata igasuguseid asju, mida aastate jooksul teostada ei saa, ja keegi ei tea, mida teie tõelikult teha mõtlete. Ilusaid sõnu ja tühja kõnelemist ei ole meil tarvis. Kui valitsusel on midagi erilist, konkreetset, siis tulgu sellega välja, — kas või ühe ainsa

asjaga, ja õelgu, et sellest on küll, õelgu mida ta tõelikult teeb, mitte aastakümnete pärast, vaid tänapäev. Rohkem meie ei nõua, olugi et meie opositsioonis oleme. Aga lubada kõiki maailma asju, nagu näiteks teedeehitamise summasid eelarves, ja mitte midagi täita, see on — naer iseenese ja oma deklaratsiooni üle. (Vahelhüüe J. Soots'i, põl poolt.) Lugu on nii, et tõepoolest küsima peab: kumb on suurem opositsiooni tegija, kas rkl. härra Tonkman või rkl. Kaarna. Minule paistab, et härra Tonkman teeb peavalu valitsusele ja Riigikogule palju rohkem, kui mina. (Vahelhüüe H. Rebase, põl poolt.) Teie olete oma peale ülesande võtnud vahele hüüda. See oli teedepoliitika alal. Misjaoks võetakse deklaratsiooni palju asju, kui ei saa midagi teha. (K. Tonkman, põl: Tööerakonna raudtee viib Pärnu!) Ega Teie Pärnu linnapeaks ei saa, härra Tonkman. (A. Veiler, tõer: Ja kui Teie, Tonkman, sinna sõidate, olete üheksa korda enne kraavis, nagu Riigivanem ühes teedeministriga.)

Edasi loeme deklaratsioonis: „Sotsiaalpoliitikas — tervishoiu, hoolekande ja töökaitse alal tuleb tööd jätkata eelmise valitsuse poolt ülesseatud põhimõtete alusel, arendades tegevust meie majandusjõu kohaselt, pöörates erilist tähelepanu tiisikuse vastu võitlemise peale ja lahendades vahekordi tööliste ja tööandjate vahel erapooletult ja õiglaselt.“

Ma tahaksin küsida, millal ei ole Eesti riigis küllalt tõsiselt tiisikuse vastu võitlemise peale tähelepanu juhitud? Seda on ikka tehtud ja tehakse ka edaspidi. Mispärast see deklaratsiooni on võetud, sellest ma aru ei saa. Kui tahetakse tegelikult tiisikuse vastu võidelda, kui võidakse ja tahetakse rohkem ära teha kui seni on tehtud, siis oleks arusaadav, et valitsus lubaks esitada Riigikogule vastava seaduseelnõu, või et ta küsiks selleks summasid, et tiisikuse vastu võidelda. Selle peale aga ainult tähelepanu juhtida on täiesti üleaarune.

(K. Ast, stp: Härra Kaarna, seal on jutt vist poliitilisest tiisikusest.) Teie olete, härra Ast, ühekülgne. Mina seda küll ei mõelnud. (Riigivanem J. Teemant; Eks see tahaks küll parandamist saada!)

„Tuleb kaalumisele võtta vabadussõjas ja mujal riigikaitse tervise kaotanud kodanikkude pensionide kõrgendamise seadus ja rahva tervishoiu korraldamise seadus. Tööpuuduse kõrvaldamiseks tuleb seltskondlikke töid korraldada rahvamajanduslikult kasulikkudel aladel.“ Nii kõneldakse deklaratsioonis. Ma ütlen, need küsimused on juba kaalutud, mitte ükskord, vaid vast koguni 20 korda, ja mitte ainult need kaks asja, vaid palju teisi. Pensioni

ja pensioni suurendamise nõudjaid on mitte üks kategooria. Seda nõuavad ka meie endised rahvakooliõpetajad, ja veneaegsed pensionärid nõuavad selle väikse toetuse asemel, mis nad praegu saavad, kindlat pensioni. Siin on mitu kategooriat inimesi, kes tahavad rohkem saada, kui neile praegu antakse. Aga nüüd tuuakse hulkadest asjadest üks välja ja öeldakse, et seda tahetakse „kaaluda.“ See on juba küllalt kaalutud. Öeldagu parem, mida tehakse, „kaalumised“ on juba ootajaid ära tüüdanud.

Lõpuks: „tööpuuduse kõrvaldamiseks tuleb seltskondlikke töid korraldada rahvamajanduslikult kasulikkudel aladel.“ (M. Laarman, põl: No jah, see on väga arusaadav!) Väga arusaadav, härra Laarman. Minul oli ta arusaadav juba mõni aeg tagasi. Kui aga vaataksime Riigikogu protokolle, siis leiaksime, et teie inimesed ütlevad, see olevat kõige halvem riigi raha raiskamine, ja härra Tonkman on siit kõnetoolilt vast enam kui kümme korda tõendanud, et meil ei ole tööpuudust, ja et need, kes tööpuuduse vastu võitlemiseks krediiti nõuavad, teevad Eesti riigi hävitamise tööd. (Vahelhüüe M. Laarman'i, põl poolt.) Siin on kaks asja: Üks on töötegemine, kuidas seda tehakse, teine aga tõendamine, et meil tööpuudust ei ole. Praegune valitsus esines kolmat korda deklaratsiooniga ja igas deklaratsioonis tehakse selle küsimusega tegemist, ja alles eile õhtul esines rahaminister Riigikogus teadaandega, milles ütles, et ühineb selle ettepanekuga, mis pahemalt poolt on tehtud, nimelt, et tööpuuduse vastu võitlemiseks antakse rohkem, kui valitsus esialgul küsinud oli. Nii näeme nüüd, et seda, mida teie võimatuks ja ülekohtuseks pidasite, teie oma valitsus teeb, ja teie olete sunnitud oma hääletega uusi krediite lubama. Ennemalt öeldi, et pahempoolsed teevad tööpuuduse krediitide suurendamise ettepanekuid sellepärast, et aknast välja rääkida.

Vabariigi Valitsus ütleb oma deklaratsioonis edasi: „krediitisaamise võimalus tuleb luua kõigile elujõulistele ja maksuvõimsetele ettevõtetele põllumajanduse, tööstuse ja kaubanduse alal. Eriti tahab Vabariigi Valitsus arendada maapanga tegevust.“ Ma ei ole selle küsimuse üle oma rühmaga kõnelenud; mis ma ütlen, on mu isiklik arvamine. Mulle paistab, et meil laenuvõimustega vististi natuke liiale kiputakse minema. Kui vaatame oma äri- ja majandusliku elu peale läinud aastatel, siis näeme, et just need, kellele laenu väga ohtralt jagati, just need, kellel oli võimalus kas sidemete läbi või mõnel teisel teel kergelt laene saada, just need on sisse langenud. Ja praegu räägivad isegi meie põllupidajad, et

kui nende seisukord meie iseseisvuse algul selle tõttu paranes, et neil võimalik oli võlgu odava margaga tasuda, hakkasid nad heameelega uusi laene tegema, kuid nüüd ütlevad nad, et nad uutest laenudest lahti ei saa ja et nad laenude protsente kanda ei jõua. Laenude andmises peaksime ettevaatlikud olema. Meie ei peaks laene peale toppima: tulge, asunikud, — saate laenu, tulge, kogupõllumehed — saate laenu, tulge tööerakondlased või teised erakondlased — saate ka laenu. Mina arvan, et valitsusel ei maksaks oma deklaratsioone ja töökavasid kroonida sildiga: vaadake, meie oleme laenuasutus, tulgem ja saagem. (K. Päts, põl: Härra Kaarna, kas Teie tahate rahva vaenlaseks saada?) Mina tean, et rahvas on puuduses mitte üksi maal, vaid ka linnas. Igalpool on rahvas hädas, rahvas ägab võrdlemisi kõrgete maksude all, ja seisukord on selle tõttu veel raskem, et viljasaak viimastel aastatel hea ei olnud. (A. Anderkopp, tões: Ega's kristlased muidu panka ei pane oma raha! — H. Anniko, krst vahelhüüe.) Härra Anniko, kui Teie ütlete, et mina maal ei ole olnud, siis seaksin ülesse küsimuse, kes seda maa tööd rohkem tunneb, kas Teie või mina. (H. Anniko, krst: Mina olen vanem ja olen ka rohkem teinud. — J. Piiskar, stp: Vanus pole alati voorus, härra Anniko!)

Taimelava, mida ma õnnesoovide taime-lavaks nimetasin, on üldiselt nõrk. Temast on välja jäänud need suured ja väikesed asjad, mis koalitsioonis endas lahkarvamisi tekitavad, näiteks, metsade jagamise suhtes ei ole seal midagi, välja on jäänud ka kirikumaa küsimus, samuti ka suured summad eksportapamajade toetuseks. (K. Päts, põl: Need kliisterdatakse kodusel teel kinni!) Sarnane kliisterdamise poliitika ei ole meile vastu- võetav. Kui nii edasi — siis... aeg annab arutust.

H. Martinson (tp): Praegust Vabariigi Valitsuse deklaratsiooni lugedes ei saa kuidagi kahjatsustunnet tagasi tõrjuda selle suure vaeva pärast, mida häärad valitsuse liikmed selle kokkuseadmise juures on näinud. Võib olla on isegi vaieldud õige pikalt ja laialt, suuri ilusaid sõnu tehdes, meie riigi hea tuleviku ja rahvusliku iseteadvuse tõstmise pärast. Kõige selle raske ja vaevarikka töö vili on mittemidagi ütlev sõnade segu, millest kõige parema tahtmise juures välja ei saa lugeda, et praegune valitsus terve rahva valitsus tahab olla, terve rahva hea käekäigu ja parema tuleviku eest tahab valvel olla ja seda parandada. Vist oli see üks Prantsuse kuningas, kui ma ei eksi, siis vist Lui XIII, kes ütles: „Riik — see olen mina!“ (Riigivanem J. Teemant: XIV

oli. Nüüd ei läinud pihta! Üks väike eksitus!) Võib olla, et ma eksisin, ütleme see oli Lui XIV, kes ütles „Riik — see olen mina!“ Niisama tundub ka siin. Riik, rahvas — see on põllumeeste kogud ja kaubandus-tööstuskoja häärad, teistega ei näi praegusel valitsusel tegemist olevat, nende nõudmiste ja soovide peale võib vilistada. Eelmist valitsust nimetati halliks valitsuseks. Ka siin ei saa parema tahtmise juures kuidagi teise värvi nimetust tarvitada, ei ole ju õieti ka sisuliselt midagi muutunud. On ainult väike, õige väike pinkide ja tegelaste ümberpaigutus olnud, nii nagu ma mäletan umbes 30 aastat tagasi maal näitelavadel tehti: kuskil metsanurgas talu rehe all seati tellingid üles, tõmmati voodilinaid või hobusetekid ümber, ja näitemäng võis algada. (V. Maaker, as: Kas tegite kaasa?) Igatahes tegin kaasa sel ajal, ega ma muidu ei tea. Need näitelavad pidid kujutama niihästi kuningalossi kui ka saunaurtsikut, saksa korterit kui ka vangikoda. Kui kuningalossis oli pink paremal pool, siis saunaurtsikus tõsteti see pahemale poole seina äärde, ja mängu teine vaatus võis algada. (M. Laarman, põl: Härra Martinson, missuguse näo Teie oleksite teinud?) Ma arvan, natuke targema näo, kui Teie praegu. (M. Laarman, põl: Kas Teie ei näitaks, missugune on Teie tark nägu.) Kas seal pingi peal teises vaatuses mõni teine inimene istus, või Jüri asemel Jaan ringi kõndis, sisult kui ka väliselt jäi lugu endiseks. Ühte moodi valesti rääkisid nii Jürid kui Jaanid, ja näiteseinad jäid muutmata. Ettekujutuse võime abil pidi muudatust leidma. (Vahelhüüe Eesti tööliste partei Riigikogu rühmast: Kas on see komöödia või kurbmäng? — J. Piiskar, stp: See on see kõige moodsam draama.)

Karvapeal samasugune on praeguse valitsuse — noh ütleme — mängu teise vaatusega. (M. Martna, stp: Kolmas.) Jah, õigus, kolmas. Kas nüüd seal teises või kolmandas üks Jaan rohkem on kui esimeses või teises, kas mõni Jaan teise tooli peal istub, see asja kuigi palju ei muuda: dekoratsiooniline tagasein, poliitilised rühmad, on endised, ja ühtemoodi vale arusaamine on neil tööliklassi hädade kohta. Ei. — Terasema vaatlemise järgi leiame siiski väikese vahe. Eelmise valitsuse oma deklaratsioonis puudutas mööda minnes na shestiks uulitsale tööliste majandusliku olukorra parandamist, palkade tõstmist jne., kuna praegune valitsus sellest üsna vaikides mööda läheb, kui mitte „tiisikuse vastu võitlemist“ ja tööandjate ja tööliste vahekorrad erapooletult ja õiglaselt lahendada lubamist arvesse ei võta. Vist ei tunne valitsus tarvidust „selle shestiga uulitsale“ järele, sest

deklaratsioon kubiseb aina välislaenust, tindi-kala probleemist, Saaremaa marmorist ja tulekindla savi uurimisest, põllukultuuri tõstmisest, välisturgude võitmisest ja sõjaväelise õppuse levitamisest küll koolis ja väljaspool kooli, seaduse kodifitseerimisest ja vangide töö arendamisest, kõigist niisugustest kenadest asjadest; aga töölise, kelle köht tühi, kelle tuba külm ja kelle lastel riideid selga pole panna, selle töölise jätvavad kõik niisugused suurepäralised asjad ja lubadused külmaks, niikaua kui tema elementaarnõuded täidetud ei ole, see on kui tal kuiv ja soe korter, köht täis ja riid seljas ei ole. Kui palju praegune valitsus nendegi deklaratsioonis ülesloetud ilusate asjade teostamist tõsiselt mõtleb, sellejuures peab küll õige suure küsimismärgi tegema. Tööliskond, kogu kehvem rahvakiht, on ammu usalduse meie valitsuse vastu kaotanud ja imeks panna ei ole selles õieti midagi. Ime oleks see, kui see teisiti oleks, sest tööliste antud lubadused on võimalikevate erakondade poolt järjekindlalt pettepidiks jäetud, nõrkade nõudmiste katsete peale on eluaegse sunnitööga vastatud, kommunistlikku tonti seinale maalides ja seda kartma hakates on tööliste õigusi järk-järgult kärbitud, nii et sellest praegu paljas vari on järele jäänud. Kuhu on jäänud ilus lubadus meie põhiseaduses, et majandusliku elu korraldamine peab vastama õigluse põhimõtetele, mille sihiks on inimväärilise elu ülespidamise kindlustamine kõigile kodanikkudele? Kus on ühingutesse ja liitudesse koondumise vabadus? Kus streigivabadus, mis kõigile tööliste kindlustatud pidi olema? Kus on vabadus oma mõtteid avaldada sõnas, trükis, kirjas, pildis või kujutuses? Kõik need ilusad vabadused on ainult paberil, tegelikus elus näeme igapäev hoopis selle vastast teguviisi. Ja siis juletakse veel töölistele etteheiteid teha, et nad küllalt oma isamaad ja riiki ei armastavat, et nende juures riigitüdumust olla märgata, ja et nad traataia poole piiludes kommunismist omale pääsmist ootavad. „Keda jumal karistada tahab, seda lööb ta pimedusega“ — ütleb üks vanasõna, ja pimedad peavad meie riigijuhid tõesti olema, kui nad seda ei märka, kuhu poole nende töölisteõiguste ignoreerimise poliitika viib. Täitku valitsus neid põhiseaduses lubatud vabadusi nii, et ka kehvem kiht oma elementaarnõudeid sugugi rahuldada saab, siis kaob kommunismi tont, mida nüüd nii väga kardetakse, iseenesest. Siis ei ole ta enam kellelegi kardetav, siis ei ole riigi sisemise korra ja avaliku julgeoleku kindlustamiseks enam ülejökäivat kaitseväge ega kaitseliitu üleval pidada, mis nüüd meie riigi eelarvest ligi $\frac{1}{4}$ ära neelab. Juba eelmine valitsus lubas

omas deklaratsioonis kasarmuid ehitada ja sõjaväe varustust täiendada kokkuhoidmise teel. Kuidas see kokkuhoidmine välja kujunes näeme kõige selgemini, kui pilgu riigi eelarvesse heidame. See kokkuhoidmine on sõjamineisteriumi kulused enam kui 150 milj. võrra suurendanud. Uus valitsus ähvardab küll väeteenistuse aja lühendamisega kulused vähendada, mis umbes 500 miljonit välja teeks; aga seda lubadust oleme ennegi kuulnud, ja pole midagi imestada, kui rahvas ka sellegi lubaduse peale kahtlase pilguga vaatab. Üks pääsuke ei too veel suvet, ja uus mees sõjamineisteriumi eesotsas ei muuda selles hallis valitsuse koosseisus kuigi palju, kui endine süsteem maksma jääb.

Võib olla kaob kasarmu stiil ja „mulisimine“ aga see üksi ei anna veel rõõmustamiseks põhjust, sellega ei ole veel sõjamineisteriumi eelarve vähendamine läbi viidud.

Ikka veel tahetakse koolinoorsoo õrnemaid inimlikke tundeid sõjaväelise õppusega ära kihvitada, ikka veel lubatakse väljaspool kooli seisvatele noortele inimeste tapmise õppust hõlbustada, ikka veel jõudumööda kasarmuid ehitada ja sõjaväe varustust täiendada. Kui kaugele meie sel teel läheme ja kuhu välja jõuame, selle peale ei mõelda. Juba praegu läheb eelarvest lõviosa riigikaitse peale, juba praegu peab iga inimene Eesti riigis umbes 28 kuldfranki sõjaväe ülespidamiseks maksma. Aga ikka ei näe veel piiri.

Härra rahaminister tõi oma eelarve-kõnes kuuldavale selle rõõmustava teate, et meie olla juba niikaugele jõudnud, et võisime kaitseliidu maksu ära kaotada. Aga ma ei saa aru, kust see 79—80 miljonit, mis kaitseliidu peale ära kulub, välja võetakse. Seda rahaminister ei nimetanud. Et see taevast maha kukub, seda on raske uskuda. Palugu kõik kristlased küüned püsti oma jumalat, niipalju kui tahavad, see ime jääb ikka sündimata. Ja kas meie riigikaitse tõesti vajab sarnaseid mängusõdasid, nagu kaitseliitlaste poolt mitu korda on toime pandud, kus väikeste kotikestega üksteist loobitakse, nagu lapsed pandimängus, „ma olen sinu peale vihane“ ja püssirohtu kasuta õhku põmmutatatakse.

Vaadake, härrad valitsuse liikmed, sõjaväe kulude juures peaksite kõige tõsisemalt riigi kandejõuga arvestama. Sest sarnast pillamist, kui seniajani, ei kanna meie riik välja, vaid peab varem või hiljem nagu tühi kott kokku varisema.

Sarnast pillamist ei oleks ka sugugi vaja, kui valitsusel selle non agressiooni lepinguga, mis alatud Nõukogude liiduga, vähegi tõsi taga oleks. Kuidas riimib end kokku rahuliku koostöö süvendamisega esijoonel meie lähe-

mate naaberriikidega see venitamise poliitika ja hädakisaga valitsuse-sõbralikkudes lehtedes, kui meie lähem naaber Läti, kellele see venitamise poliitika liiale läks ja natuke julgelt, natuke iseseisvamalt püüdis või püüab seda lepingut teostada. (A. Anderkopp, tütar: Julgelt küll, aga iseseisvalt mitte.) Näha küll, et ilma oma kalli liitlaseta on julgenud. Sihikindlalt tuuakse teateid igast ilmapaarest selle üle, kuidas Lätit ja iseäranis tema välisministrit hukka mõistetakse selle „surmapatu“ pärast, et ta Nõukogude liiduga läbi rääkides, kes ju ka meie lähem naaber on, paljast sõnadetegemisest kaugemale julges minna. See näitab küll kõike muud, aga mitte ligemas kontaktis töötamist meie lähema naabriga, nagu deklaratsioonis lubatakse.

Aktiivse majanduspoliitika alal pannakse nüüd kõik lootused välislaenu peale, mis meile rahvasteliidu kaasabil olla lubatud. Lubatud ainult ja veel õige kindla kontrolli all, — ka seal ei usaldata meie valitsust ja ei arvata aktsiisimaksu pantimisest mitte küllalt olevat, vaid Eesti riik peab selle välislaenu võlaprotsentidega veel peale kauba kaasa võtma Rahvasteliidu poolt määratud rahaasjanduse eksperti, õieti kontrolli, mille kulu ka igatahes väike ei ole ja mida õigusega selle laenu protsentide juurde peab arvama, nii et selle laenu protsent enam 8 ega 9 välja ei tee, vaid võib olla isegi 11, 12 või 15 peale tõuseb. Mul on poisikesepõlvast veel meeles, kui halvaks panevalt sel ajal meie koolides Türgimaast räägiti, kuidas teda seal „haigeks meheks“ sõimati ja kuidas talle laenuandmise korral samuti raha eksperti kontrollina juurde pandi laenuandjate poolt. Just samasuguse „haige mehe“ seisukorras on praegu meie Eesti riik, ja vististi samuti halvaks pannes räägitakse meie rahaasjandusest välismaile, kui sellest üldse räägitakse. No, kus siis meie omad targad rahaasjanduse tundjad on? Kas need ei tea siis enam väljapääseteed sellest ummikust, kuhu meie seniajane valitsuse poliitika meid viinud on? Ei tahaks nagu heameelega uskuda, et nad nii rumalad on, aga nende vastu ei ole usaldust enam — ei kodus, ei ka välismaile, sest oma senise tegevusega on nad näidanud, et nad oma tegevusega küll rahvamajandust hävitada ja raha ära pillata mõistavad, oma tallekese rahva varandusega kuivale toimetavad, aga rahvamajanduse ülesehitamisest teevad ainult ilusaid sõnu. Vist pole neil endilgi enam usku enese ega Eesti riigi eluvõime sisse, sest teisiti kuidagi ei saa sarnast teguvõime tahtust ära seletada. Meie tööstuse, kaubanduse ja põllumajanduse suurhärрад ootavad igatsusega aega, millal neile välislaenu näol jälle kullavihma kaela sadama hakkab, ja igaüks

neist sirutab käe välja ja pretendeerib selle kõige suurema osa peale. Töölisteringkonnad aga, kelle hea käekäigu tõstmisest räägitakse ja kellele vahest kogemata mõned raasukesed võivad rikaste laualt maha langeda, need töölisteringkonnad vaatavad õige skeptiliselt selle välislaenu peale ja ütlevad: kuigi seda laenu saab, läheb see varsti seda teed, kuhu meie kuldki läks, ja meil pole lõppude-lõpuks ikkagi muud järele jäänud kui suur võlakoores, mille tasumiseks makse kõrgendatakse.

Deklaratsioonis olevat lubadust, maksupoliitika revideerimisele võtmise üle, maksu-määrade vähendamise, maksude ühtlustamise ja lihtsustamise sihid — seegi lubadus käib ainult teatava kihi, teatava jõukama ringkonna kohta, kes seda maksukoormat nii väga oma kõhu kaudu ei tunnegi, kui töölised ja vähemalpalgalised ametnikud. Lähem minevik on seda küllalt näidanud ja tuleviku kavatsused, mis valitsuse koalitsioonis olevad rühmad tahavad teostada, ei anna selleks ühtki lootust, et see ka kehvema kihi kohta käib. Ma ei hakka nendest kavatsustest paljuid üles lugema, nimetan ainult suurpõllupidajate tulumaksu vähendamise kavatsust ja põllutöökoja elluviimise kavatsust, mille kulude katmiseks iga kehvemgi põllupidaja iga müüdüd võinaela või munapaari pealt peab toli maksma. Juba needki paar kavatsust, mis valitsuse seljataga seisvast suuremast rühmast on algatuse saanud, räägivad koguni teist keelt, ja see keel ütleb kehvemale kihile: „pea oma suu ja maksa oma maks!“

Kaitsetollide järkjärgulise alandamise lubadus, mis kodumaa tööstussaaduste hinna alanemise peab esile kutsuma, ka sellele lubadusele räägivad siamaalne valitsuse teguviis ja tuleviku kavatsused otse risti vastu. (J. Holberg, põl: Teie jääte muidu oma kõrgest palgast ilma, mis Teie meistrina saite!)

Ma usun, et ma saan Riigikogus sama palga, kui Teie ja mitte karvaväärtki rohkem, ning minul ei ole teist kohta ja teist teenistust, nagu Teil. (Vahelhüüe J. Holberg'i, põl poolt.) Praegusel silmapilgul, sest ega minagi sündinud meister ole.

Et see mitte paljas väljamõeldus ei ole, vaid tõsiseks kahtluseks Vabariigi Valitsuse heatahtluse kohta põhjust annab, selleks toon ainult ühe näite. Nimelt seisab rahaasjanduse komisjonis praegu toli põhitariifide muutmise seaduseelnõu, milles küll hädaliste tarbeainete sisseveotolli tahetakse kõrgendada, ja osalt ongi juba kõrgendatud, kuna vähendamist juttu on ainult väljaveotollide juures ja jälle just niisuguste ainete ja asjade pealt, mida iga inimene tarvitab ja ilma milleta ta üldse elada

ei saaks, nagu näiteks puud, mis selle läbi, kui nende pealt väljaveotolli vähendatakse, igatahes suurema väljaveo tõttu kallimaks lähevad ja kehvemale kihile elu raskemaks teevad. Riiete ja saabaste kõrgest sisseveotollist ei hakka ma praegu rääkima, sest need tollid olid eelmiste valitsuste ajal maksma pandud, ja seega ei või seda praeguse valitsuse arvele kirjutada. Aga kuidas seletada sarnaste ainete, nagu kunstvõi ja saapamääre tolli kõrgendust, kuidas seletab uus valitsus sarnaste ainete tollitariifi tõstmise vajadust ja kuidas käib see kokku tolli alandamise lubadusega. Kuidas saab seesama valitsus või needsamad inimesed, kelle algatusel tollitariifi tõstmine oli üles võetud ja osaliselt läbi surutud, järsku tollide alandamisele asuda ja ainult sellepärast, et vana valitsuse nimetuse asemel nüüd ainult uus valitsus on. Inimesed on ju needsamad, ja ühtki tõendust ei ole selleks, et nende samade inimeste saagihimu oleks vähenenud.

Võtame veel eluasemete ja ehituskruntide saamise soodustuse, mida deklaratsioonis ka lubatakse. Endise valitsuse seljataga seisvate rühmade poolt kukutati need seaduseelnõud, mis kehvemale kihile eluasemete saamist pidid soodustama, maakomisjonis läbi ja praegu seisab eluaseme seadus juba mõni 10-dat korda Riigikogu päevakorras — tagasilükkamiseks.

Kui Riigikogu ükskord sinna maale jõuab ja järg selle seaduseelnõu arutuse kätte tuleb, eks siis näe, kas valitsus oma deklaratsiooni vekslid välja lunastab või mitte?

Niisama on lugu sotsiaalpoliitikas — tervishoiu, hoolekande ja töökaitse alal, deklaratsioonis lubatakse tööd jätkata eelmise valitsuse poolt ülesseatud põhimõtete alusel.

Missugused need eelmise valitsuse poolt ülesseatud põhimõtted on, seda on väga selgesti töölistele lähem minevik näidanud.

Palgakõrgenduse lubaduste asemele tuli tegelikult välja palga alandamine, nagu seda mitmed arupärimised ja ettetoodud arvud nii mitmest vabrikust kõige selgemini on tõendanud, ja kuidas valitsus tööliste ja tööandjate vahelkordi õiglaselt ja erapooletult lahendab, seda näitab kõige selgemini hiljutine teadaanne Narva tööliste vanemate nõukogule, millest valitsuse poolt teatatakse, et seal midagi teha ei saavat selles asjus, et vabrikuvalitsus tööliste korterite hinda tõstis ja sauna ning pesuköögi tarvitamise eest tööliste käest veel erimaksu võtab. Kõik sündida seaduslikul alusel ja sellega olgu töölistel rahul. Valitsus ei võida ennast eraasjade vahele segada.

Sellesama ettekäände all ootab ka „palga alammäära seadus“, mille järgi töölistele alla elatismiinumumi ei tohitaks palka maksta, seesama seadus, mis töölistele kõhutäie oleks

kindlustanud, seesama seadus ootab ka Riigikogu päevakorras ammust aega — tagasilükkamist.

Ühe asja peale pannakse praegu suuri lootusi, see on meie piiritusemüük, alkoholi laiialaotamine.

Härä rahaminister ütles küll, et keelu-seaduse võiks meil maksma panna ilma, et meie riigikassa selle all kuigi palju kannataks, aga sellest hoolimata katsutakse kõiki rattaid käima panna, et joovastavate jookide tarvitamise võimalused võimalikult laiaulatuslikud oleksid, katsutakse alkoholi sisse inimesi ära uputada. Tulevikus kavatakse igas vürts-poes õlut müüma hakata, et töölistel, kes seni vähemalt õlut juua ei saanud, sellepärast et nende päevapalk nii väikene on olnud ja õlut juua ei jõudnud selle kalliduse pärast — et töölistel nüüd oma viimase näljapenni, mis neil kogemata tasku jäänud, sinna viiksid. Need on kõik need suured, kallid ja head tulevikukavatsused, mida uus valitsus oma deklaratsioonis on lubanud. Aga lähem minevik on näidanud, kui suuri lootusi meie neile lubadustele võime panna, ja ma usun, et ei ole ülearune, kui ütlen, et töölistel ei saa selle valitsusega kuidagi päri olla. Kuidagi uskumistäratavad ei ole need lootused, mis siin deklaratsioonis ette on toodud.

Juhataja R. Penno: Kuna koosolek on kestnud kaks tundi, kuulutan veerandtunnise vaheaja.

Vaheaeg algab kell 19.10 min.

Pärast vaheaja jätkub koosolek kell 19.30 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **R. Penno**.

Sekretäri kohal sekretär **M. Juhkam**.

Juhataja R. Penno: Pärast vaheaga jätkub koosolek. Sõna on rkl. Grimpel'il.

A. Grimpel (väljasp. rhm.): Käesolev deklaratsioon on kolmanda Riigikogu ajal teine. Kui vaadata deklaratsioonide esitamise peale, siis tuleb tunnista, et suuremaks tööks tuleks meie Vabariigi Valitsusel nimetada just deklaratsioonide kokkuseadmist, sest muu töö vabariigi valitsemise alal kirjutatakse arvatavasti ikka mujalt poolt ette. Kui võrrelda käesolevat deklaratsiooni eelmise deklaratsiooniga, siis peab ütlema, et selle juures on enam vilunud käsi töötanud. Mina mõtlen, et deklaratsiooni tuleb igatahes võrrelda kirjanduslikult. Käesolevasse on rohkem pandud sisse sümbolismi ja paradokse, see tähendab, vastolusid. Juba algul, esimeste peatükkide juures on vastolud

tuntavad. Kui meie võtame kõigepealt välispoliitika. Siin on öeldud: „välispoliitiliselt tahab Vabariigi Valitsus kindlalt jätkata senist rahupoliitikat“. Aga kuidas seda tuleb mõista? Selle peale annab vastuse deklaratsioon ise järgmiselt: „Riigikaitse alal tahab Vabariigi Valitsus jõudu mööda ehitada väeosade kasarmuid, eriti õpperuume, milleta raske on lühikese teenistusaja juures korralikult õpetada kaitseväge; teostada koolinoorsoo sõjalist õpust vastavalt 1926. a. vastuvõetud kaitseväge-teenistuse seaduse nõuetele ja hõlbustada väljaspool kooli seisvatele noortele sõjalist ettevalmistust.“ Tähendab, rahupoliitikat tahetakse ajada järgmiselt, nagu ma ette kandsin. See on suur vastolu, mis selles deklaratsioonis esitatakse, mida Vabariigi Valitsus tahab kätte saada rahu alal.

Kui meie seda vaatame, kuidas siis Vabariigi Valitsus saab iseseisvalt seda asja ajada, kuidas Vabariigi Valitsus võib mõelda, et kui kasvatatakse sõjalist iseloomu isegi koolides ja noorte seas väljaspool kooli, et see rahu- poliitikat võimaldab. See on otsekohene sõjaline ettevalmistus. (Sõjaminister N. Reek: Jah, enesekaitseks!) Kelle vastu? (Sõjaminister N. Reek: Kes kallale tuleb!) Kes on siis see kallaletulija? Soome ei tule kallale, ja lähemate naabritega tahetakse ka rahulikku koostööd pidada, nii kõneleb deklaratsioon. Kust siis tuleb? Võib olla Marsi pealt? (Sõjaminister N. Reek: Aga võib olla ka Marsi pealt!) Mina usun, et kui endine sõjaminister härra Soots valmistas alalõpmata sõja vastu, siis võis ju arvata, et ta Marsiga tahab sõdida, sest tema väljendustest võis seda arvata, et aga praegune ka seda teeb, ja niisama utoopiline on, nagu härra Soots, siis rahvas seda ei luba. Eesti rahvale pole sõda vaja ei Marsiga ega mõne teise suurusega. (Sõjaminister N. Reek: Ei ole utoopiline mitte üks põrm. J. Soots, põl: Kuidas Venemaal elatakse?) Ma ei tea, ei ole seal elanud. (J. Soots, põl: Kuidas Teie öde seal elab?) Ma ei tea, ei ole temaga kirj vahetuses. (J. Soots, põl: Võiks olla!) Oletame, et härra Soots'il, kui ta sõjaminister oli, oli kavatsus sõda pidada Venemaaga. (J. Soots, põl: Kus Teie teate, et Venemaaga?) Ise praegu ju väljendasite seda. (J. Soots, põl: Igale ühele oleks pihta andnud, kes kallale tuleb.) Oletame, et Venemaa tungib mõnesugusel põhjusel Eestile kallale, ja kuidas siis mõtleb Eesti vastu hakata, suudab ta ühele suurriigile vastu seista. (Vahelhüüde paremalt poolt: Kuidas ta ennemalt hakkas.) See ei olnud Venemaa, kes siis sõdis. See ei olnud Venemaa niisugustes

oludes, nagu ta praegu on. Praeguse Venemaa vastu ei saa meie igatahes mitte sõjapoliitikat ajada. (J. Soots, põl: Aga peab ajama enesekaitse poliitikat.) Enesekaitse poliitika ei tohi sõjalise kasvatus poliitika olla, vaid peab olema leplikkuse ja rahu poliitika. Siin aetakse poliitikat aga suure imperialistliku riigi tagaõhutusel, Inglise riigi tagaõhutusel aetakse sõjapoliitikat. (Sõjaminister N. Reek: Kas Teil on tõendus selle kohta?) Sellest kõnelevad ajalehed ja senised Vabariigi Valitsuse sammud. (Sõjaminister N. Reek: Kas on Venemaal sõnavabadus?) Sõnavabadust ei ole käinud Venemaal nurumas ja ei tea sellepärast, kas teda on või mitte, kuid sarnast sõnavabadust, nagu teie siin teostate, kus sõnavabadus ainult põhiseaduses seisab, seal ei ole. (Riigivanem J. Teemant: Lugege ära, mis seal kirjutatud on, siis kuuleme.) See on Teie kirjutatud, mitte minu oma. Kui Läti sellest aru sai, et ei saa suure riigi vastu sõjaplaane septseda, olgugi, et Inglismaa ja mõni Lääne suurriik seda tahab, ning sellepärast ka iseseisvalt vastava lepingu sõlmimiseks samme astus, siis nägi meie riik selles suurt pahet ja hakkas Lätile kallale tungima. (Vahelhüüded.) Meie valitsus ajab niisugust poliitikat, millest kasu saavad lääne imperialistlikud suurriigid. Kas siis arvate, et Eesti rahvas tahab ja lubab seda, et kui tuleb sõda Inglismaa ja Nõukogu Vene riigi vahel, et Inglise väed marsiks siitkaudu Nõukogude Vene vastu. Niisugune poliitika igatahes ajab meie rahva õnnetusse ja hukatusse. Ja kas Teile on selleks rahva poolt volitusi antud, mis neid hukatusse viib. Need sammud, mis seni tehtud, ei näita sinna poole, et tahetakse ka sõpradele vastu seista. Edasi räägitakse deklaratsioonis, et „Vabariigi Valitsuse poliitika Balti riikide suhtes on rajatud ühiste huvide äratundmiseks ja nende arendamisele“. Välja arvatud Läti, sest seda ei taheta heameelega enam näha. Edasi „Vabariigi Valitsus tahab võimalust mööda laiendada ja süvendada sõbralikku koostööd rahvasteliidu põhikirja ja üldise rahu vaimu oma vennasrahvaga teisel pool Soome lahte, kui ka meie kaugemate naabritega Baltimere rannikul“. Tähendab Lätiga ei taheta seda teha, sest Läti on lähem naaber Baltimere rannikul. Eesti aga tahab kaugemate naabritega. Lätiga oldakse praegu vastolus sellepärast, et Läti tahab ajada tõsist rahupoliitikat. Rahvasteliidu põhikirja näeb ette, et kui tahetakse kolmandale kallale tungida, siis võimalus antakse sõjaväel läbi marssida. [See tõendab fakti, et Eesti riigi valitsus ei taha minna puht-rahupoliitika alale nii nagu Läti.

Kuid sellega ei saa Eesti rahvas leppida. Selleks ei anna Eesti rahvas luba. Üht fakti võiks sel alal veel ette tuua — Birk'i janti. Kui Birk omal ajal saadikust üle läks ja äraandjaks sai ja kui ta paljastusi esitas nii Eesti kui ka Vene ajalehtedes, siis on ju teada, kuidas valitsus need teated vastu võttis: Birk tunnistati vaimuhaigeks, tunnistati valeteadete laialilaotajaks jne. Kuid nüüd, kui Birk Eestisse tuli vastust andma oma vaimuhaiguse üle, nüüd öeldakse, et Birk on raske kuriteo teinud. On riigi äraandja, tähendab süüdistusel, mis Birk ette tõi, et Eestis aetakse niisugust poliitikat, mis vabariigi hukatusse viib, ikkagi teatav alus on olnud.

Edasi on kirjutatud: „Riigi sisemise korra ja avaliku julgeoleku kindlustamiseks on Vabariigi Valitsus püsivalt valvel“. Ma usun, kui ei taheta sõjaliselt peale tungida, kui tahetakse sisemiselt enesekaitseks seda sõjaväge kasutada, siis on valitsuse seisukord küll väga kurb. Ei ole see aga nii, siis tuleb deklaratsiooni nii mõista, et tahetakse suurendada kaitsepolitsei koosseisu ja nuhkide personaali. (Vahelhüüe paremalt poolt: Mis tähendab „nuhid“?) See on praegune poliitiline poliitsei. Tahetakse seda suurendada ja milleks? Selleks, et töötatöölised ei saaks tulla ministriumide juurde nõudmistega, et neile antakse elamiseks natukene raha. Kui nad seda julgevad teha, siis tullakse välja, aetakse soomusautodega, kuulipildujatega ja ratsareserviga töölised laiali, olgugi, et mõned üksikud olid välja tulnud, mis valitsusele hädaohtlik ei võiks olla.

Juhataja **R. Penno**: Rkl. Grimpel, teen Teile märkuse, sest Teie kõnest võib järeldada, et „nuhid“ on riigiametnikud.

A. Grimpel (väljasp. rhm.): Seda ei tahtnud ma öelda. Kui aga riigiametnikud hakkavad nuhkideks, siis ei saa ma selles midagi parata, nuhkideks loen mina aga sarnaseid inimesi, kes võtavad ühekordse töö eest teatud tasu, kes koguvad kahtlaseid agentuurandmeid eneste huvides.

Edasi on deklaratsioonis öeldud: „Majanduse alal tahab Vabariigi Valitsus ajada aktiivset majanduspoliitikat, püüdes saavutada olulist edu“. Senised tagajärjed ei näita igatahes seda. 8—9 aastat on seda alalõpmata toonitatud, kuid meie läheneme tingimata ja järjekindlalt kuristikule. Tuldagu ja öeldagu avalikult, et meie ei suuda midagi ära teha, mis pärast aga tullakse enesepetmisega välja. See on ju täiesti enesepetmine.

„Krediidisaamise võimalused tulevad luua kõigile elujõulistele ja maksuvõimsetele ette-

võtjatele“. Siin on igatahes eksitus, sest elujõulised ja maksuvõimised ettevõtjad saavad ka ilma krediidita läbi, siin peaks olema „elujõuetud“ ja „maksuvõimetud“ ettevõtjad, sest seni on niiviisi talitatud. Edasi on juurde lisatud „eriti tahab Vabariigi Valitsus arendada maapanga tegevust.“

Kuidas sellest aru saada? Kui maapank ellu kutsuti, siis võeti õige suured ruumid selleks, mille eest maksetakse üheksakümmend tuhat marka kuus, see teeb aastas 1 miljon marka välja. Peale selle veel ametnikkude ja direktorite kõrged palgad, nõnda et maapank ei suuda midagi protsentide näol sisse tuua. Rõhku pannakse selle peale, et teatud isikud saaksid kõrget tasu.

„Kalandust tuleb arendada, kalakaupadele turgu leida ja Peipsi tindi kasutamise küsimust lahendada.“ See tindiküsimus on valitsusele tõesti valus küsimus, sest muidu ei ole Vabariigi Valitsusel tindikala vangimajadesse anda.

Seda tindikala võiks aga Vabariigi Valitsus sõjaväele ja kaitseliidule söömiseks anda, siis oleks tindikala kasutamise küsimuse otstarbe lahendatud.

„Põlevkivitööstuse arendamise peale paneb Vabariigi Valitsus erilist rõhku“. Vabariigi Valitsus paneb selle peale selles mõttes rõhku, et meie töölised põlevkivikaevandustes on nagu Siberis, nagu galeerides, nagu orjad ja ei saa üldse mõelda elamisvääriolistest tingimustest. Siin tahetakse erilist rõhku vist selle peale panna, et tööliste seisukord veel halvemaks muutuks.

„Välistungude võitmiseks tuleb püüda väljaveokaupu standardiseerida ja üksikuid ettevõtteid tööstusharude järgi eksportühinguisse koondada. Eriti tahab Vabariigi Valitsus silmas pidada meie põllumajanduse saadustele välistungude võitmise võimalusi.“ Senised andmed näitavad, et põllumajanduse saadustest on sisse veetud teravilja, millal aga hakatakse seda välja vedama? Põllumajanduse saadusi on järjekindlalt sisse veetud, seda näitavad statistilised andmed, kuid millal hakatakse siis välja vedama, kui seni on sisse veetud. Arusaadav, et siin ei saa olla oletust, et hakatakse välja vedama. Tullakse ainult ilusate sõnadega välja, et rahustada rahvast.

Riigimajanduses tahab valitsus jätkata kindlat kokkuhoiu poliitikat. Seda tuleb mõista sellega, et riigiteenijate palka püütakse vähendada, — ainult kõrgematele suurendatakse palka — haiguskindlustusseaduses kärbitakse toetust, ravitsemiskulud pannakse riigiteenijate peale, — see on riigi majapidamise alal otsekohe kindel kokkuhoiu poliitika. Teistsugust

kokkuhoiu poliitikat ei saa praeguselt valitsuselt oodata.

Edasi seletatakse: „Sotsiaalpoliitikas — teravshoiu, hoolekande ja töökaitse alal — tuleb tööd jätkata eelmise valitsuse poolt ülesseatud põhimõtete alusel, arendades tegevust meie majandusjõu kohaselt, pöörates erilist tähelepanu tiisikuse vastu võitlemise peale.“ Kust meil see tiisikus tuleb? Seda tuleb kõigepealt küsida. Ei saa erilist võitlust olla tiisikuse vastu, kui tiisikust ei ole. Kui Vabariigi Valitsus tahab erakordselt tiisikuse vastu võidelda, siis peab ta kõigepealt abinõud otsima, kuidas seda tiisikust saab suurendada. Seda saab suurendada sel teel, et tulevad elamistingimused halvemaks teha, palku vähendada, korteriolud halvemaks muuta, siis tiisikushaigus kasvab, ja sellega saaks Vabariigi Valitsus oma deklaratsiooni täita. Seni on vastavad organisatsioonid seda teinud. Igatahes Vabariigi Valitsuse mõte oli võib olla see, et enne tuleb tiisikushaigust suurendada palku vähendades ja korteriolusid halvendades ja siis alles tuleb tiisikuse vastu võidelda.

„Tööpuuduse kõrvaldamiseks tuleb seltskondlikke töid korraldada rahvamajanduslikult kasulikkudel aladel.“ See on jälle ilus väide. Senised andmed näitavad, et tööpuudust ja seltskondlikke töid kasutatakse ära töörahva kurnamiseks. Nii on raudteel lastud need töölised lahti, kes rohkem tasu saanud, ja hiljem võetud uuesti tööle seltskondlikkude tööde nime all ja sellega antakse neile vähem tasu. Ja sellest võib järeldada, et Vabariigi Valitsus läheb selle peale välja, et töölised vallandatakse töölt ja võetakse uuesti tagasi seltskondlikule tööle, et sellega palkade alandamist läbi viia.

Kasvatuse- ja õpetustöö juhtimist ja järevalvet tahab Vabariigi Valitsus ümber korraldada selle töö põhjalikumaks muutmise otsarbel.

Senised andmed näitavad, et väga suured väärnähtused ja puudused hariduspoliitika alal ilmsiks on tulnud. Hiljuti oli juhtumine, keegi õpilane julges tulla töörahva kontsertmiitingule, kus ta mingisuguse salmi ette luges. Ta kõrvaldati koolist. Keakkooli direktor kõrvaldas õpilase sellepärast, et ta julges töörahva koosolekule minna ja salmi ette lugeda. Tembeldades teda kommunistiks, hakkas otsima õpilase juures kommunismi idusid. Arvatavasti tahetakse jällegi hariduspoliitikat sellele alale viia, et põhjalikult järele vaadata, et ükski õpilane ei ilmuks väljaspool kooli, ei püüaks oma mõtteringi ega arusaamist väljaspool arendada. Peab kuulama seda, mis direktorid sisse puhuvad. Kroonu isamaalsust jne. Seda tuleb kui tõsiselt kurba fakti kinnitada, ja Vabariigi Valitsus läheb sellele alale jälle välja.

Edasi, Vabariigi Valitsusel on teadmine, et ainult pikema aja jooksul võime ettetoodud kavatsusi teostada. Aga kas ei leidu Eestis inimesi, teatud kihte, kes võiksid neid kavatsusi, mis meie enamusele vastuvõetavad, rutem korraldama asuda. Peaks niimoodi seda korraldama, et need, kes seda rutem korraldada suudavad, seda teeksid. Vabariigi Valitsus ja need inimesed, kes arvavad, et neid imelikke ettekandeid, mis deklaratsiooni kokku on mässitud, on võimalik pikema aja jooksul teostada, seni kui seda vaest, virelevat inimest enam ei ole. Vast siis suudetakse deklaratsioonis ülesloetud tingimusi täita.

Edasi, nende teostamisel juhib Vabariigi Valitsuse tegevust üldsuse huvi. Muidugi, selle juures tuleb juurde lisada, välja arvatud töölised. Tööliste huvisid ei ole Vabariigi Valitsus seni kaitsnud. Töölisi on maha rõhutatud, ära kasutades isegi juhuseid, et eraettevõtjatele õigusi antakse, kuna seadused ja tegelik elu kõnelevad teist keelt. Kokku võttes tuleb öelda, et ametisseastunud valitsuselt ei ole töörahval midagi paremat loota, ja töörahvas peab oma lootuse sellele pöörama, et see Riigikogu kuidagi oma elu lõpetaks ja uued valimised korraldataks, mis töörahval enam vastu võetavam oleks, sest et praegune Riigikogu oma koosseisus ei vasta töörahva soovile, ja valijaskonna meeleolule. Sellepärast ei looda töörahvas ametissevalitud valitsuselt midagi head.

C. Schilling (sks): Meine Herren! Es ist nicht meine Absicht an jeden einzelnen Punkt der Deklaration heranzugehen. Jede Deklaration einer Regierung, ob von rechts oder links, unterscheidet sich bei uns doch recht wenig von der anderen. Sie enthalten alle, was ja natürlich ist, eine Fülle guter Wünsche und Vorsätze allgemeinverständlichen Charakters. Es ist auch nicht meine Absicht, hier die zwei Stimmen der deutsch-baltischen parlamentarischen Vertretung in die Wagschale zu werfen, sondern ich will in aller Kürze die Stimmung wiedergeben, mit der wir an diese Regierung herantreten. Gerade weil wir eine ausgesprochen-bürgerliche politische Partei sind, hat unsere Stellungnahme zu einer Koalition, wie die gegenwärtige, eine besondere Bedeutung. Daher möchte ich einige wenige Bemerkungen, — mehr als Fragen gedacht, — zu einzelnen Punkten der Deklaration vorbringen.

Wenn hier gesprochen wird über die auswärtige Politik, so glaube ich, dass die Glieder des Hauses wohl das Recht hätten, eine etwas klarere Auffassung über unsere aussenpolitischen Absichten gewinnen zu können, als die Formulation, die hier gegeben wird, das ermöglicht. In dieser Formulation sind Bin-

dungen vorgesehen, die einige Fragen nach Aufklärung erwecken — es ist z. B. von „Nachbarn“ die Rede, und ich glaube, dass der Staatsälteste in seiner Beantwortung gut tun würde, die beabsichtigte aussenpolitische Linie uns klarer darzulegen.

Wenn in der Deklaration von einer wirtschaftlichen Stärkung der Selbstverwaltungsorgane die Rede ist, so möchten wir annehmen, dass darunter auch Verpflichtungen gemeint sind, welche der Staat unserer Kultur selbstverwaltung gegenüber hat und denen er nicht in der Weise Rechnung trägt, wie wir das, vertrauend, erwartet haben und noch erwarten.

Wenn die Regierung, wie hier gesagt ist, selbst aktiv in das Wirtschaftsleben eingreifen will, so glauben wir, dass damit der Weg zur Belebung der privaten Initiative nicht richtig gewählt ist, denn die deutsch-baltische Arbeit lehnt das Hineintragen der Politik in das Wirtschaftsleben zum mindesten ab. Die Privatinitiative, ohne welche ein Wirtschaftsleben undenkbar ist, muss sich frei ohne staatliche Vormundschaft entfalten können, — letztere kann nur schwächend wirken. Im Unterschiede zu den Gruppen, die nach parteipolitischen Interessen eine Regierungsdeklaration beurteilen, stellen wir uns zu einer solchen auf Grundlage der Erfahrungen. Die Aufgabe jeder Regierung, sei sie von rechts, sei sie von links, besteht in erster Linie in der Erhaltung des Rechtsgedankens und in einer rücksichtslosen Wahrung der eingegangenen Rechtsverpflichtungen.

Wir haben gerade in der Zeit, wo Herr Teemant seine Regierung geführt hat, Erfahrungen gehabt, die unser Vertrauen in tiefster Weise erschüttert haben. Ich will hier, meine Herren, nicht wieder auf die Vorfälle eingehen. Sie wissen, was ich meine — die noch letztthin uns am tiefsten getroffen haben, weil sie in das heiligste Empfinden des Menschen eingriffen. Es sind aber auch noch andere Erscheinungen, die uns von Grund aus enttäuscht haben. Das sind die Veränderungsgesetze zum Landgesetz, die einmal mit der guten Absicht von der Staatsversammlung angenommen wurden, um Ausgleich zu schaffen in der grossen Lücke, die das Landgesetz zwischen rechten und linken Empfinden, zwischen uns und ihnen gerissen hat. Es wäre nun natürlich gewesen, wenn dieser Gedanke der Veränderungsgesetze auch wirklich rein durchgeführt worden wäre. Das ist nicht so gewesen, denn sowohl die Ausführungsbestimmungen, wie auch die Handhabung dieser Gesetze haben deren rechtliche Absicht fast vollständig absorbiert.

Auch die finanziellen Pflichten des Staates bei Auslösung der übernommenen Zinsen

für landische Obligationen sind dilatorisch behandelt, und die Auswirkung einer solchen Handhabung schädigt sowohl uns insonderheit materiell — oft ist es der Rest des genommenen Besitzes, als auch das allgemeine Verlangen nach sicheren Zuständen. Durch solche Erscheinungen hat die Regierung Teemant in unseren Augen einen wesentlichen Teil des Vertrauens verloren, das wir ihr früher vielleicht glaubten entgegenbringen zu können. Wir dachten, dass, wenn Herr Teemant hier einmal laut verkündete: „Genug des Nehmens“, dass das ein Losungswort sein würde für seine Regierung. Das Hinweggehen über Selbstverständlichkeiten auf dem Gebiete des Rechtsempfindens, das Eingreifen in das Eigentumsbewusstsein eines Teiles der Staatsbürger widerspricht aber solchem Losungsworte.

Und da in dieser Deklaration eine Botschaft fehlt, dass einer solchen Politik Einhalt getan würde, so fehlt auf unserer Seite fürs erste auch der Glaube, dass das Geschehene sich ändern werde, und wir müssen uns abwartend verhalten, bis die Regierung andere Wege geht, als bisher.

J. Piiskar (stp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ma võtsin sõna selleks, et paari joonega iseloomustada ainult ühte osa deklaratsioonist. Nimelt seda, mille autoriks peaks pidama härra haridusminister Lattik'ut, ja mis käsitab meie hariduspoliitikat. Härra Lattik on nähtavasti oma osa meisterlikult valmistanud ja omamoodi täiuseni viinud. Täiuseni nimelt selle mõttes, et on kirjutatud umbes pool lehekülge deklaratsiooni väga laialt haaravaid lauseid, millest aga mitte ühtainust sihtjoont, mitte ühtainust lähtekohta kätte ei saa. Üks minu parteikaaslastest, kui mina temale selle deklaratsiooni osa ette lugesin, ütles, et ega see nüüd pole Lattik'u poliitika, vaid päris lutsu poliitika. Ta ei mõelnud sellega mitte härra Lattik'u parteisõpra, Narva linnapead, vaid ikka seda lutsu kala. Ja just selle deklaratsiooni osa kohta võib öelda; „libe nagu luts“. Võta kuidas tahad, ikka libiseb ta sul käest ära, ja oled tühja peo kinni pigistanud. Aga mulle näib, et ... (Chr. Kaarna, tõe: Lattik'ust on luts saanud!) Mina loodusteadlane ei ole, ja mina neid probleeme lahendada ei saa, mina ainult kõnelen seda, mida ma deklaratsioonist olen tähele pannud. Mulle näib, et sarnane täiuslik, ma tahaksin öelda peaaegu kunstipärane kuju on antud deklaratsioonile selleks, et hariduspoliitika tõsist nagu lihtsalt kuidagi varjata, sest teist seletust ei leia. Kui lugu tõesti nii on, et võimatu on öelda midagi hariduse edasiviimiseks, siis on küsimus, miks

seada varjata. Mispärast püütakse üldse sõnu teha, mis midagi ei ütle?

Et ka mitte ainult sõnu teha, juhiks in ma Riigikogu liikmete tähelepanu deklaratsiooni sellele osale, mis algab 4. leheküljel ja lõpeb 5. ja viimasel leheküljel. Seal on muuseas öeldud, et Vabariigi Valitsus tahab alghariduse saamise tegelikke võimalusi kindlustada kõikidele lastele. Aga mis selle alghariduse saamise tegelikkude võimaluste kindlustamise all mõista tuleb, kuidas seda tahetakse kindlustada, ja mis sihis see algharidus peab minema, seda meie ei näe. Mulle jutustati täna, kuidas haridusministeeriumist ootamatult viisil suurte kastide kaupa on hakatud laiali saatma piibleid. Omal ajal ja mitte väga ammu, saadeti laiali venekeelseid piibleid, kuuldavasti sellepärast, et need olid, nagu kõneldakse, tolli peale seisma jäänud ja ministeeriumile kingitud, nagu sealt kunagi ka „Estoonia“ teatrile puudrit kingiti. Alles neil päevil kõneldi mulle, et ühele koolivalitsusele on saadatud mitu kastitait soomekeelseid vanu piibleid. Ma ei ütle „vana“ Vana Testamendi mõttes suure tähega, vaid vanu piibleid väikse tähega kirjutatud. (Vahel hüüe pahemalt poolt; Tarvitatud!) Jah, tarvitatud piibleid. Mispärast neid piibleid kastide kaupa koolivalitsustele saadetakse, seda koolivalitsused ei tea. Kas see ongi hariduse laiendamine?

Öeldakse, et tahetakse kehvematele õpilastele toetust korraldada. Aga kuidas seda korraldada tahetakse? Kas selles sihis, et toetust suurendada, et kehvematele õpilastele koolipääsu võimaldada, või selles sihis, mille kohta meil ka hääled kuuldavale tulevad, et meil hariduse peale nii kui nii liiga palju kulutatakse, et kehvade õpilaste toetamine ülearune on, et seda praegu kergel käel antakse jne. Vaadake, see kehvade toetamine ei lase mingisuguseid järeldusi teha, kas haridusminister tahab anda või võtta, kas ta tahab jaotust enese kätte võtta või kohtade peale viia.

Edasi öeldakse, et haridusesaamist tahetakse kindlustada, kehvemate õpilaste toetamist korraldades ja koolivõrku reguleerides. Mis puutub koolivõrku, siis peab ütleva, kas haridusministeeriumile kiituseks või laitudeks, et seni ei ole haridusministeerium midagi teinud: mis on tehtud, seda on koolivalitsused teinud, ja ma usun, et koolivalitsused, kui sellele alale lähemalseisjad, on suutnud seda otstarbekohaselt teha. Kui haridusministeerium nüüd reguleerima tahab hakata, mida see siis tähendab? Kas see tähendab senise töö ümberkorraldamist või jätkamist? Aga jätkamine ei ole ju reguleerimine. (M. Martna, stp: Siin on öeldud ümber [korraldada!]) Ei, koolide reguleerimisest on jutt leheküljel viiendal, teine rida.

Ei ole ka öeldud, mispärast seda enam ei võid jätta nende asutuste teha, kes seni on seda teostanud, mispärast haridusministeerium siin peab asja oma kätte võtma.

Aga läheme edasi — „reguleerides kooli suurema kättesaadavuse sihis“. Mis on kooli suurem kättesaadavus? Kas tähendab see seda, et tuleb püüda sinna poole, et iga kahe, kolme kilomeetri peal oleks kool, kus üks õpetaja kas või 6 klassi korraga õpetama peab? Kas see on kättesaadavus? Või on see kättesaadavus, et praeguste viletsate koolimajade asemele ehitatakse korralikumad koolimajad, asutatakse ühiselumajad ja korraldatakse tarbekorrald laste kojuviiimist pühapäevaks ja kooli-kuütimist?

„Kesk ja kutseharidus peavad leidma tasakaalu vastavalt meie rahva kultuur- ja majanduselu tarvidustele ja kandejõule.“ Missugune on meie rahva kultuurelu kandejõud, see on täiesti selgusetu lause, kas see kandejõud ütleb seda, et meil haridust liiga vähe on või ütleb seda, et haridust on liiga palju, ja meie ei suuda seda kanda. Missugused on tarvidused, mis peavad kesk- ja kutsehariduse ulatuse ära määrama? Meie teame, et meil on rühmi, ja need ei ole haridusministri kuigi kaugel, kes aina sellest kõnelevad, et mitte midagi ei saa ette võtta ei kultuurilisel ega sotsiaalpoliitilisel alal sellepärast, et kandejõud üleval ei kannaks. Kui sarnasele lähtekohale asuda, siis tuleb mõelda kandejõu all härra Lattik'u koolidesulgumise poliitikat. Milleks on siin kesk- ja kutsehariduse tasakaalustamise küsimus, sest kutseharidust tuleb arendada.

„Õpetajate kutseline ettevalmistus tuleb korraldamisele kooli ülesannete ja vajaduste kohaselt.“ Missugused need kooli ülesannete kohased vajadused õieti on, mis peavad ära määrama õpetajate kutselise ettevalmistuse? Kas on see kutseline ettevalmistus sarnane, et iga õpetaja peab olema vähemalt sellesama kooli läbi teinud, kus ta õpetab, või on see vajadus niisugune, et kõige väiksemate laste õpetamiseks peab õpetaja mitte ainult kõrgema hariduse ja kutse omandama, vaid ka erilise ettevalmistuse. On kerge öelda, et tuleb korraldada kooli ülesannete kohaselt. Aga missuguste ülesannete kohaselt, see on jäetud tähendamata. Kui vaadata kooli ülesandeid, siis näeme, et neid on püütud igasuguste vormulatsioonidega ära määrata, millest välja paistab, et igaüks kooli ülesannetest isemoodi aru saab.

Edasi tahab haridusminister kasvatus juhitud mõttes järelevalvet ümber korraldada nõndanimetatud otstarbekohasuse mõttes. Kuidas see peab sündima? Kas tahetakse endisi koolinõunikke, keda riigiteenijate hulka kuuluvateks tuleb pidada ja kes riigi käest palka

saavad, kuid siiski omavalitsuste teenistuses seisavad ning haridusministri instruksioonide järgi peavad talitama, kas tahetakse neid arvu poolest suurendada, tõstes järelvalveametnikkude arvu, mis enne oli 1—2 iga maakonna kohta, nüüd 5—6 peale. Või tahetakse teha midagi muud? Kas on keskendamise printsiipi mõeldud, kus haridusministeerium peaks välja minema järelvalve alal sellelt seisukohalt, et uuesti inspektorite peale üle minna, nagu see varem koolide suhtes oli, kus inspektor esines võõra ametnikuna, võõrana keele kui ka kohalikkude olude tundmise poolest, et kooli revideerima ilmuda nii kui välk selgest taevast üks kord 4—5 aasta kohta, et lasta silmad kord üle kooli käia ja siis jälle minna.

Või tahetakse, et need ametnikud peavad alata, iga nädala paari tagant sõitma Tallinna aru andma, uusi instruksioone saama ja jälle kohtadele sõitma. Näete, kuidagi ei saa kätte suuna, missuguses sihis tegutseda tahetakse. Niisama kõneldakse et „seltskonda püütakse rakendada haridustöösse väljaspool kooli rahva üldise hariduse tasapinna tõstmiseks“, kuid ka siin näeme, et ei ole õieti ära määratud see tendents, mis selle all mõista tuleb. Kas seda, et meie kultuurorganisatsioonide toetust järjest kärbitakse või tahetakse tõepoolest siit peale teist poliitikat ajama hakata. Kuid ei ühte ega teist ole siit näha.

Ja ükskõik missugust lauset või osa deklaratsioonist võtta, jääb ikka mulje, nagu seda huvitav noorsookirjanik Jaan Lattik ühes oma novellidest väga tabavalt iseloomustab ema ja lapse jutuaajamises, kus laps vaatab kuidas ema ketrab, ja imestab, miks vokiratas ikka ühtepidi käib, ja viimaks küsib „Ima õe, kui sina ketrad, mispärast vokiratas ikke ühtepidi käib, aga kui mina tallan, siis lask kumbat pidi taht.“ Ja praegune deklaratsioon on ka „lask kumbat pidi taht,“ on poolik, lahtine, ei ole mingisugust selgust. Kui üks deklaratsiooni osa sarnane on, siis tõuseb küsimus, kas teiste osadega lugu samane ei ole. Kuid teisi küsimusi on juba käsitatud, mina ei taha nendesse laskuda ega neid vaatlemise alla võtta. Pean küll aga tähendama, et see deklaratsiooni osa, mis nii üldistes fraasides kokku seatud, ei ärata mingisugust usaldust valitsuse vastu, seda enam et haridusministri poliitika viimasel ajal ei ole näidanud mingisugust kindlat suuna edu mõttes, vaid palju enam oleme võinud näha sellegi poollelijätmist, mis varem alatud, tagasikiskumist ja selle tegematajätmist, mis haridusministri otskohene ülesanne oleks pidanud olema.

Haridusministeerium on viimasel ajal nähtavasti tööd teinud avalikkude algkoolide seaduse ümbertöötamise kallal. Aga kui seda

uut eelnõu vaadelda, siis on seal uut nii vähe, et oleks küllalt olnud 3—4-paragrahvilisest algkoolide seaduse muutmise eelnõust. Aga selle asemel on haridusministeerium kogu seaduse ümber redigeerinud, ilma et selleks erilist tarvidust oleks olnud. Tähendab, on sarnast tööd teinud, mida võib siis teha, kui teised ülesanded lahendatud. Kui aga võtame sama seaduse kätte, siis näeme, et selles on terve rida paragrahve, mis omal ajal on Asutava Kogu poolt sisse võetud seks, et teatavaid küsimusi ära märkida, mis jäid aga lahendamata sel põhjusel, et sel ajal ei jõutud kõiki küsimusi lahendada. Samas seaduses leiame rea paragrahve, milles öeldakse, et see ja see küsimus lahendatakse eriseadusega. Näiteks laste tarvis, kel võimatu on algkoolis õppida puuduliku arenemise tõttu, korraldatakse erikoolid ja nende koolide korraldus määratakse eriseadusega. Seda seadust aga ei ole. Siis edasi. Nõrgaandeliste laste tarvis korraldatakse abitunnid ja neid õpetatakse erikoolides, mille korralduse määrab eriseadus. Siis: algkooli õpetajaid valivad asutused nähakse ette eriseaduses. Õpetajate ametisse valimise kord on ette nähtud eriseaduses jne.

Need kõik on küsimused, mis 1920. aastal, tähendab Asutava Kogu päevil on haridusministeeriumile seadusega antud lahendada. Ma küsin: on need küsimused lahendatud? Ja kui neid küsimusi ei ole suudetud lahendada, siis mispärast viidetakse aega selle seaduse ümberredigeerimisega, mida ka praegu saab kasutada. See näitab jälle, kuidas haridusministeerium otsib enesele just nagu kõrvalisi ülesandeid, et näidata, et ta ka midagi on teinud. Tahab arvatavasti esitada seaduse Riigikogule, et näidata, et ta algkooli seaduse, mis Asutava Kogu poolt maksuma pandi, on ümber töötanud, paremaks teinud. Kordan, sisuliselt ei ole seal kuigi palju muudetud.

Et teistel aladel asi teisiti oleks, seda ei ole meil mingisugust põhjust uskuda. Sellepärast meie rühma praeguse Vabariigi Valitsuse töökava rahuldada ei saa, esitame sellekohase ülemineku-vormeli: „Ära kuulates Vabariigi Valitsuse deklaratsiooni, tunnustab Riigikogu selle mitterahuldavaks ja läheb päevakorras edasi.“

Juhataja R. Penno: On esitatud kaks ülemineku-vormelit. Liht ülemineku-vormel rkl. M. Martinson'ilt ja motiveeritud ülemineku-vormel rkl. Piiskar'i poolt.

Riigivanem J. Teemant: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ma kuulasin tähelepanuga vastasrinna esitajate esinemist... (A. Andersonkopp, tõer: Ei olnud just näha!)

Pean ütlema: mul on usk ja tundmine, et vastasrind tahab asjalikkuse piiridesse jääda. Ja kui see nii on, siis ei maksa mul täna sõnu teha. Vaated elu ja selle korralduse peale võivad olla mitmesugused. Aga sellest silmapilgust peale, kus meie olukorda asjalikult arutame, võib elu nii korraldada, et üldised huvid rahuldumist leiavad. See tunne annab mulle lootust, et meie võime kindlad olla, et valitsuse töö vilja kannab. Sellepärast ei julge mina ka peatuma jääda üksikute momentide suhtes, mille kohta vaated lahku lähvad. (J. Piiskar, stp: Enam julgust!) Julguse suhtes, härra Piiskar, ei maksa Teil praegusele valitsusele, ega tema juhile etteheiteid teha. Jätame selle jutu juba kõrvale. (A. Veiler, töer: Ainult tegusid meie ootame!) Ma arvan, praegusel korral ei maksaks palju rääkida. Meil on palju tõsist tööd ees; tarvis oleks selle tõsise töö juurde edasi minna. Teie, härrad rahvasitajad, hindate valitsuse tööd üksikute seaduseelnõude arutamise puhul. Siis võtate teie seisukoha, siis räägime. Sellepärast arvan ma, et praegu ei ole aeg sellest kõneleda, mis kõik olema saab. Ma kordan, teil, rahvasitajatel, on võimalik ja õigus seisukohta võtta, siis kui meie tegeliku töö juurde oleme asunud, kui meie arutame üksikuid seaduseelnõusid, ja see sünnib varsti. Meil on praegu ees eelarve seadus, läheme tegeliku töö juurde.

Pean ütlema, mind on rõõmustanud vastasrinda esitajate tänane ülesastumine, see annab valitsusele julgust töötamiseks. (Chr. Kaarna, töer: Meie oleme ikka viisakad!) Seda ma tean, ja sellepärast olemegi julged ja rõõmsad. (A. Veiler, töer: Kas valitsuse naer ka viisakas oli?) Missugune naer, ma ei saa sellest küsimusest aru. (J. Tõnisson, rhv: Naerda võib ikkagi!) Härra Veiler'il on oma shargoon!

Juhataja **R. Penno**: Hääletamisele tuleb motiveeritud ülemineku-vormel — ära kuulates Vabariigi Valitsuse deklaratsiooni, tunnustab Riigikogu selle mitterahuldavaks ja läheb päevakorras edasi. (Hääletatakse.)

Motiveeritud ülemineku-vormeli poolt on 21 häält, vastu 47 häält, seega on motiveeritud ülemineku-vormel tagasi lükatud. Panen hääletamisele liht ülemineku-vormeli. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on liht ülemineku-vormel vastu võetud.

3. Riigiteenijate ja -töölise ühekordse palgalisa seaduse II lugemisel. Rahaasjanduse komisjoni aruandja **J. Loosalu** kannab ette ja nähtava enamusega võetakse vastu seaduseelnõu pealkiri.

Riigiteenijate ja töölise ühekordse palgalisa seadus.

Aruandja **J. Loosalu** (loeb):

§ 1. Kõigile riigiteenijatele, õpetajatele ja koolinõunikudele, kes riigikassast palka saavad ja kes teenistusse võetud vähemalt 1. jaanuarist 1927. a., makstakse ühekordset palgalisa poole kuupalga suuruses.

H. Martinson (tp): Nagu juba eile kord nimetasin selle seaduse I lugemisel, et kõrgemapalgalised ei vaja nii hädasti ühekordset palgalisa, kui vähemapalgalised, ja et see enam riigi kandejõu kohane oleks, teen ettepaneku § 1 võtta järgmiselt: „Kõigile riigiteenijatele, kes riigikassast alla 15.000 marga kuus palka saavad ja kes teenistusse võetud vähemalt 1. jaanuarist 1927. a., makstakse ühekordset palgalisa poole kuupalga suuruses.“

Juhataja **R. Penno**: Rkl. Martinson'i poolt on ettepanek, muuta § 1. järgmiselt: „Kõigile riigiteenijatele, kes riigikassast alla 15.000 marga kuus palka saavad ja kes teenistusse võetud vähemalt 1. jaanuarist 1927. a., makstakse ühekordset palgalisa poole kuupalga suuruses.“ (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek tagasi lükatud. Panen paragrahvi komisjoni poolt esitatud kujul hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on § 1. vastu võetud.

Aruandja **J. Loosalu** (loeb):

§ 2. Kõigile riigiasutuste ja -ettevõtete töölisele, kes on väljamaksupäeval teenistuslikus vahekorras ja kes 1926./27. eelarve-aasta kestel kuni väljamaksupäevani olnud vähemalt 6 kuud riigiasutuste või -ettevõtete teenistuses, makstakse ühekordse palgalisana: 1.000 marka neile, kes ei ole õigustatud saama perekonna-abiraha, ja 1.250 marka neile, kes on õigustatud saama perekonna-abiraha.

L. Johanson (stp): Ma teen kaks parandust. Esimene parandus on: viia kooskõlasse § 2. § 1-ga. § 1. on ette nähtud, et õigus saada ühekordset toetust on neil, kes vähemalt 1. jaanuarist 1927. a. riigiteenistuses on olnud. § 2. on ette nähtud, et peab olema vähemalt 6 kuud riigiteenistuses olnud. Töölisele on tehtud erand. Mingisugust põhjust selle tegemiseks ei ole. Siin tuleks jääda 3 kuu nõudmise juurde. Sellepärast teen ettepaneku: „6 kuud“ asemele võtta „1. jaanuarist 1927. a.“

Summa, mis siia võetud, on ka liig väike, 1.000 ja 1.250 marka. Tuleks võtta norm, mis elmistel aastatel olnud. Teen ettepaneku:

„1.000 asemel võtta 2.000 ja 1.250 asemele 2.500.“ Need on parandused, mis võiksid väga hästi vastuvõetavad olla.

H. Martinson (tp): Sel samal mõttel, et rikaste laualt langevad raasukesed kehvamate lauale ja et neid raasukesti natukene suurendada, teen ettepaneku § 2 muuta järgmiselt: „Kõigile riigiasutuste ja ettevõtete töolistele, kes 1926./27. eelarve-aasta kestel kuni väljamaksupäevani olnud vähemalt 3 kuud riigiasutuste või ettevõtete teenistuses, makstakse ühekordse palgalisana mrk. 3.000; neile töolistele aga kes on õigustatud saama perekonna-abiraha, makstakse ühekordse palgalisana 4.000 mk.“

Juhataja R. Penno: Lõpusõna on aruandjal. (Aruandja J. Loosalu: Eitarvita.) Rkl. Johanson'ilt on ettepanek, võtta „6 kuud“ asemel „1. jaanuarist 1927. a.“, „ja 1.000 mk. asemel 2.000, 1.250 mk. asemel 2.500 mk.“ Rkl. H. Martinson'ilt ettepanek, vastu võtta § 2. järgmiselt: „Kõigile riigiasutuste ja ettevõtete töolistele, kes 1926./27. eelarve-aasta kestel kuni väljamaksupäevani olnud vähemalt 3 kuud riigiasutuste või ettevõtete teenistuses, makstakse ühekordse palgalisana mk. 3.000; neile töolistele aga, kes õigustatud saama perekonna-abiraha, makstakse ühekordse palgalisana mk. 4.000.“ Hääletamisele tuleb esiteks rkl. Martinson'i ettepanek. Kui viimane vastu võetakse, siis langeb ära tarvidus hääletada rkl. Johanson'i parandus-ettepanekut. Kui aga rkl. Martinson'i ettepanek vastu ei võeta, siis tuleks hääletamisele rkl. Johanson'i parandus-ettepanek. Selle hääletamise korra vastu ei vaielda. Asun rkl. Martinson'i ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek tagasi lükatud. (Vahelhüüded: Ära lagedal) Nõutakse häälte lugemist. (Hääletatakse.) Poolt on 18 häält, vastu 40, seega tagasi lükatud. Hääletamisele tuleb teine ettepanek — võtta 1.000 marga asemel 2.000 mk. ja 1.500 asemel 2.500. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek tagasi lükatud.

§ 2 tuleb sel kujul hääletamisele, nagu esitatud. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on § 2 vastu võetud.

Aruandja **J. Loosalu** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega § § 3—4.

§ 3. Paragrahv 1. ja 2. tähendatud palgalisad makstakse välja Vabariigi Valitsuse poolt kindlaksmääratud tähtjal.

§ 4. Paragrahv 1. ja 2. tähendatud palgalisa kulud kaetakse vastavatest tasude krediidide ülejääkidest või 1926./27. a. lisaeelarve nr. 3. korras selleks määratud krediididest.

Aruandja **J. Loosalu** (loeb):

§ 5. Käesoleva seaduse alla ei kuulu välisesindused kui ka väljamaale õppustele komandeeritud, kelle palk on normeeritud selle riigi, kus õppustel viibitakse, normide kohaselt. Samuti ei kuulu selle seaduse alla oma põhikirja alusel töötavad ja põllumajanduslikud riigi-ettevõtted.

H. Martinson (tp): Ma teen ettepaneku, selle § 5. lõppu paigutada juurde sõnad: „Ega need riigiteenijad, kelle palk tõuseb üle 15.000 marga kuus.“

Juhataja R. Penno: Rkl. Martinson'i poolt on ettepanek tehtud, § 5. lõppu juurde lisada sõnad: „ega need riigiteenijad, kelle palk tõuseb üle 15.000 marga kuus.“ (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek tagasi lükatud.

Hääletamisele tuleb paragrahv, nagu ta esitatud. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on § 5 vastu võetud.

Aruandja **J. Loosalu** (loeb):

§ 6. Käesolev seadus hakkab maksma tema avaldamisega „Riigi Teatajas“.

Ma teen ettepaneku, see paragrahv järgmises redaktsioonis vastu võtta: „Käesolev seadus hakkab maksma tema vastuvõtmisega.“

Juhataja R. Penno: Aruandja poolt on ettepanek, § 6. muuta järgmiselt: „Käesolev seadus hakkab maksma tema vastuvõtmisega.“ Panen selle ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on § 6 uues redaktsioonis vastu võetud.

Seaduseelnõu on II lugemisel vastu võetud.

4. Riigi 1926./27. Rahaasjanduse komisjoni aruandja K. a. kulude ja tulude lisaeelarve nr. 3 — III lugemisel.

ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega vähendamise osas Riigikogu, Riigivanema ja riigikantselei, rahaministeeriumi,

kaubandus-tööstusministeeriumi, haridusministeeriumi, kohtuministeeriumi, siseministeeriumi, sõjaministeeriumi, põllutööministeeriumi, teedeministeeriumi, välisministeeriumi ja töö-hoolekandeministeeriumi korralised kulud ning rahaministeeriumi ja teedeministeeriumi erakorralised kulud; suurendamise osas Riigikogu, Riigivanema ja riigikantselei, riigikontrolli, rahaministeeriumi, kaubandus-tööstusministeeriumi, haridusministeeriumi, kohtuministeeriumi, siseministeeriumi, sõjaministeeriumi, põllutööministeeriumi, teedeministeeriumi, välisministeeriumi ja töö-hoolekandeministeeriumi korralised kulud ning Riigivanema ja riigikantselei, rahaministeeriumi, kaubandus-tööstusministeeriumi, haridusministeeriumi, sõjaministeeriumi, põllutööministeeriumi ja teedeministeeriumi ja töö-hoolekandeministeeriumi erakorralised kulud; operatsiooni fondid, tulude suurendamine ning III ja IV osa.

Riigi 1926./27. aasta kulude ja tulude lisaelarve nr. 3.

I osa.

Kulude vähendamine.

KORRALISED KULUD.

Riigikogu.

Peatükk II.

Kantselei.

§ 9. Majapidamine	11.000.—
§ 14. Hoonete remont	250.000.—
§ 90. Segakulud	222.000.—
Kantselei	483.000.—

Peatükk III.

Riigikogu valimised ja rahvahääletamised.

§ 1. Palgad	147.500.—
§ 8. Kantseleikulud	1.025.600.—
§ 17. Valimine ja hääletamine	874.500.—

Riigikogu valimised ja rahvahääletamised 2.047.600.—

Riigikogu 2.530.600.—

Riigivanem ja riigikantselei.

I jagu.

Peatükk I.

Riigivanem.

§ 2. Ametsõidud	35.000.—
§ 8. Kantseleikulud	20.000.—
§ 9. Majapidamine	40.000.—
Riigivanem	95.000.—

II jagu.

Peatükk I.

Riigikantselei.

§ 2. Ametsõidud	30.000.—
§ 40. Kodifikatsioon ja kirjastamine	500.000.—
Riigikantselei	530.000.—

Peatükk II.

Riigiraamatukogu.

§ 1. Palgad	90.800.—
§ 40. Kodifikatsioon ja kirjastamine	174.000.—
Riigiraamatukogu	264.800.—

Peatükk IV.

Riigi statistika keskbüroo.

§ 1. Palgad	332.600.—
§ 8. Kantseleikulud	50.000.—
§ 12. Vallasvara	20.000.—
Riigi statistika keskbüroo	402.600.—

Riigivanem ja riigikantselei 1.292.400.—

Rahaministeerium.

Peatükk I.

Keskasutus.

§ 1. Palgad	750.000.—
§ 2. Ametsõidud	130.000.—
Keskasutus	880.000.—

Peatükk II.

Riigikassa.

§ 2. Ametsõidud	50.000.—
§ 8. Kantseleikulud	200.000.—
Riigikassa	250.000.—

Peatükk III.

Otsekoheste maksude peavalit-
sus.

A. Keskasutus.

§ 2. Ametsõidud 10.000.—

Otsekoheste maksude peavalit-
suse keskasutus 10.000.—

B. Riigi kinnisvarade maksuamet.

§ 8. Kantsleikulud 25.000.—

§ 12. Vallasvara 8.000.—

§ 90. Segakulud 3.000.—

Riigi kinnisvarade maksuamet 36.000.—

C. Iseäralise tulu- ja ärimaksu komitee.

§ 12. Vallasvara 3.000.—

§ 90. Segakulud 2.500.—

Iseäralise tulu- ja ärimaksu ko-
mittee 5.500.—

D. Maksujaoskonnad.

§ 90. Segakulud 8.000.—

Maksujaoskonnad 8.000.—

Otsekoheste maksude peavalit-
sus 59.500.—

Peatükk IV.

Aktsiisi peavalitsus.

A. Keskasutus.

§ 9. Majapidamine 255.000.—

§ 12. Vallasvara 150.000.—

Aktsiisi peavalitsuse keskasutus 405.000.—

C. Piirituse monopol.

§ 11. Veokulud 500.000.—

§ 14. Hoonete remont 500.000.—

§ 26. Piirituse monopoli eriku-
lud 438.000.—

Piirituse monopol 1.438.000.—

Aktsiisi peavalitsus 1.843.000.—

Peatükk V.

-Tolli peavalitsus.

A. Keskasutus.

§ 1. Palgad 118.000.—

§ 5. Ametnikkude ja teenijate
varustus 600.000.—

§ 8. Kantsleikulud 100.000.—

§ 90. Segakulud 5.000.—

Tolli peavalitsuse keskasutus 823.000.—

B. Tallinna peatolliamet.

§ 1. Palgad 300.000.—
§ 8. Kantsleikulud 30.000.—

Tallinna peatolliamet 330.000.—

C. Tolliametid.

§ 1. Palgad 150.000.—

Tolliametid 150.000.—

Tolli peavalitsus 1.303.000.—

Peatükk VI.

Kinnisvarade hindamise amet.

§ 1. Palgad 1.416.700.—

§ 8. Kantsleikulud 100.000.—

§ 9. Majapidamine 96.000.—

§ 12. Vallasvara 100.000.—

Kinnisvarade hindamise amet 1.712.700.—

Rahaministeerium 6.048.200.—

Kaubandus-tööstusministeerium.

Peatükk I.

Keskasutus.

§ 5. Ametnikkude ja teenijate
varustus 6.100.—§ 7. Juriidiline abi ja kohtu-
kulud 40.500.—

Keskasutus 46.600.—

Peatükk II.

Kaubandusosakond.

§ 1. Palgad 86.200.—

§ 3. Ametnikkude ja teenijate
toetus 10.000.—

Kaubandusosakond 96.200.—

Peatükk III.

Tööstusosakond.

§ 12. Vallasvara 75.000.—

§ 15. Kultuuriline toetus 100.000.—

Tööstusosakond 175.000.—

Kaubandus-tööstus-
ministeerium 317.800.—

Haridusministeerium.

Peatükk I.

Keskasutus.

§ 1. Palgad 49.800.—

§ 2. Ametsõidud 40.000.—

§ 3. Ametnikkude ja teenijate
toetus 12.000.—

Keskasutus 101.800.—

Peatükk II.

Majandusosakond.

§ 90. Segakulud	20.000.—
Majandusosakond	20.000.—

Peatükk III.

Kooliosakond.

A. Keskasutus.

§ 1. Palgad	200.—
§ 2. Ametsõidud	30.000.—
§ 15. Kultuuriline toetus . . .	3.500.000.—
§ 40. Kodifikatsioon ja kirjastamine	100.000.—
Kooliosakonna keskasutus	3.630.200.—
Kooliosakond	3.630.200.—

Peatükk IV.

Teaduse- ja kunstiosakond.

A. Keskasutus.

§ 1. Palgad	68.300.—
§ 3. Ametnikkude ja teenijate toetus	25.300.—
Teaduse- ja kunstiosakonna keskasutus	93.600.—

C. Tallinna tehnikum.

§ 1. Palgad	270.000.—
§ 2. Ametsõidud	2.500.—
§ 9. Majapidamine	8.900.—
§ 90. Segakulud	9.000.—
Tallinna tehnikum	290.400.—
Teaduse- ja kunstiosakond	384.000.—
Haridusministeerium	4.136.000.—

Kohtuministeerium.

Peatükk I.

Keskasutus.

§ 1. Palgad	540.000.—
§ 2. Ametsõidud	30.000.—
§ 15. Kultuuriline toetus . . .	200.000.—
§ 40. Kodifikatsioon ja kirjastamine	600.000.—
Keskasutus	1.370.000.—

Peatükk II.

Kohtud.

A. Riigikohus.

§ 2. Ametsõidud	38.000.—
§ 14. Hoonete remont	50.000.—
Riigikohus	88.000.—

C. Rahukogud.

§ 90. Segakulud	100.000.—
Rahukogud	100.000.—
Kohtud	188.000.—

Peatükk III.

Prokuratuur.

§ 1. Palgad	400.000.—
Prokuratuur	400.000.—

Peatükk IV.

Vangimajad.

A. Vangimajad.

§ 11. Veokulud	200.000.—
§ 42. Vangide ülevalpidamine.	8.200.000.—
Vangimajad	8.400.000.—

B. Harku alaealiste kurjategijate kolonii.

§ 4. Vangide ülevalpidamine .	500.000.—
-------------------------------	-----------

Harku alaealiste kurjategijate kolonii	500.000.—
--	-----------

Vangimajad	8.900.000.—
------------	-------------

Kohtuministeerium	10.858.000.—
-------------------	--------------

Siseministeerium.

Peatükk I.

Administratiiv-osakond.

§ 2. Ametsõidud	10.000.—
§ 7. Juriidiline abi ja kohtukulud	10.000.—
§ 9. Majapidamine	20.000.—
§ 10. Sõidukulud	10.000.—
§ 11. Veokulud	25.000.—
§ 40. Kodifikatsioon ja kirjastamine	15.000.—
§ 74. Rahvapargid ja -platsid .	30.000.—
Administratiiv-osakond	120.000.—

Peatükk II.

Politsei osakond.

§ 2. Ametsõidud	450.000.—
§ 3. Ametnikkude ja teenijate toetus	700.000.—
§ 11. Veokulud	13.000.—
§ 42. Vangide ülevalpidamine.	35.000.—
Politsei osakond	1.198.000.—

Peatükk III.

Piiirivalve valitsus.

§ 1. Palgad	1.950.000.—
§ 2. Ametsõidud	55.000.—
§ 11. Veokulud	14.600.—
§ 41. Tunnistajate ja eksper- tide tasu	18.000.—
§ 54. Toitlusvarustus	200.000.—
§ 59. Hobuste tervishoid	40.000.—
§ 60. Sõjalaevade varustus ja korrashoid	750.000.—
§ 90. Segakulud	20.000.—

Piiirivalve valitsus 3.047.600.—

Siseministeerium 4.365.600.—

Sõjaministeerium.

§ 2. Ametsõidud	2.150.000.—
§ 5. Ametnikkude ja teenijate varustus	45.500.—
§ 9. Majapidamine	2.120.500.—

Sõjaministeerium 4.316.000.—

Põllutööministeerium.

Peatükk I.

Keskasutus.

§ 1. Palgad	150.000.—
§ 2. Ametsõidud	30.000.—

Keskasutus 180.000.—

Peatükk II.

Maakorralduse peavalitsus.

A. Keskasutus.

§ 3. Ametnikkude ja teenijate toetus	39.000.—
§ 9. Majapidamine	35.400.—
§ 34. Hariduslikud kulud	72.000.—

Maakorralduse peavalitsuse
keskasutus 146.400.—

B. Asutused kohtadel.

§ 3. Ametnikkude ja teenijate toetus	50.000.—
§ 10. Sõidukulud	3.500.—

Asutused kohtadel 53.500.—

Maakorralduse peavalitsus 199.900.—

Peatükk III.

Põllumajanduse peavalitsus.

A. Keskasutus.

§ 1. Palgad	200.000.—
§ 2. Ametsõidud	60.000.—

§ 3. Ametnikkude ja teenijate
toetus 12.000.—§ 5. Ametnikkude ja teenijate
varustus 1.000.—

§ 34. Hariduslikud kulud 53.000.—

§ 90. Segakulud 30.000.—

Põllumajanduse peavalitsuse
keskasutus 356.000.—

C. Riigi põllutöö katsejaam.

§ 3. Ametnikkude ja teenijate
toetus 4.800.—

Riigi põllutöö katsejaam 4.800.—

D. Tütarlaste põllutöö- ja majapidamiskool.

§ 3. Ametnikkude ja teenijate
toetus 14.000.—Tütarlaste põllutöö- ja maja-
pidamiskool 14.000.—

E. Kuremaa karjakasvatuskool.

§ 3. Ametnikkude ja teenijate
toetus 14.400.—

Kuremaa karjakasvatuskool 14.400.—

F. Kuusiku karjakasvatuskool.

§ 3. Ametnikkude ja teenijate
toetus 6.000.—

Kuusiku karjakasvatuskool 6.000.—

Põllumajanduse peavalitsus 395.200.—

Peatükk V.

Metsade peavalitsus.

A. Keskasutus.

§ 2. Ametsõidud 100.000.—

Metsade peavalitsuse keskasu-
tus 100.000.—

B. Asutused kohtadel.

§ 10. Sõidukulud 250.000.—

§ 66. Metsaasjandus 1.200.000.—

Asutused kohtadel 1.450.000.—

C. Metsakool.

§ 1. Palgad 67.200.—

§ 2. Ametsõidud 4.000.—

§ 3. Ametnikkude ja teenijate
toetus 35.000.—

§ 8. Kantseleikulud 5.500.—

§ 9. Majapidamine 17.000.—

Metsakool 128.700.—

Metsade peavalitsus 1.678.700.—

Põllutööministeerium 2.453.800.—

Teedeministeerium.**Peatükk III.****Pärnu-Tallinna kitsarööpalise raudtee valitsus.**

§ 1. Palgad	95.770.300.—
§ 2. Ametsõidud	1.104.000.—
§ 3. Ametnikkude ja teenijate toetus	11.008.800.—
§ 5. Ametnikkude ja teenijate varustus	5.500.500.—
§ 7. Juriidiline abi ja kohtukulud	194.500.—
§ 8. Kantsleikulud	1.625.600.—
§ 9. Majapidamine	2.935.900.—
§ 12. Vallasvara	699.300.—
§ 44. Autasud ja ergutusrahad	1.411.000.—
§ 67. Rongide liikumine ja kaubavedu	60.066.800.—
§ 68. Veerevate abinõude korrashoid	44.984.000.—
§ 69. Teede- ja raudtee ehituste korrashoid	39.594.200.—
§ 70. Varustuse talitus	4.329.000.—
§ 90. Segakulud	155.000.—

Pärnu-Tallinna kitsarööpalise raudtee valitsus 269.378.900.—

Peatükk IV.**Posti-telegrahvi-telefoni peavalitsus.****A. Keskasutus.**

§ 3. Ametnikkude ja teenijate toetus	50.000.—
§ 5. Ametnikkude ja teenijate varustus	2.500.—
§ 8. Kantsleikulud	35.000.—
§ 9. Majapidamine	27.000.—
§ 23. Väärtmärkide valmistamine	17.200.—

Posti-telegrahvi-telefoni peavalitsuse keskasutus 131.700.—

B. Asutused kohtadel.

§ 5. Ametnikkude ja teenijate varustus	100.000.—
§ 9. Majapidamine	90.000.—
§ 90. Segakulud	50.000.—

Asutused kohtadel 240.000.—

Posti-telegrahvi-telefoni peavalitsus 371.700.—

Peatükk V.**Mereasjanduse peavalitsus.****A. Keskasutus.**

§ 3. Ametnikkude ja teenijate toetus	50.000.—
§ 9. Majapidamine	234.000.—
Mereasjanduse peavalitsuse keskasutus	284.000.—

B. Sadamad ja nende ujuvad abinõud.

§ 9. Majapidamine	30.000.—
§ 90. Segakulud	1.000.000.—
Sadamad ja nende ujuvad abinõud	1.030.000.—

D. Süvendustööd.

§ 3. Ametnikkude ja teenijate toetus	120.000.—
Süvendustööd	120.000.—

F. Varustuse jaoskond.

§ 12. Vallasvara	280.000.—
Varustuse jaoskond	280.000.—
Mereasjanduse peavalitsus	1.714.000.—
Teedeministeerium	271.464.600.—

Välisministeerium.**Peatükk I.****Keskasutus.**

§ 8. Kantsleikulud	300.000.—
Keskasutus	300.000.—

Peatükk II.**Välisesindus.****A. Üldised kulud.**

§ 84. Rahvusvahelised maksud	250.000.—
§ 85. Konverentsid ja erakorralised esindused	200.000.—
§ 90. Segakulud	350.000.—
Üldised kulud	800.000.—

B. Välisesindused.

§ 1. Palgad	2.000.000.—
§ 9. Majapidamine	310.000.—
Välisesindused	2.310.000.—
Välisesindus	3.110.000.—
Välisministeerium	3.410.000.—

Töö-hoolekandeministeerium.**Peatükk I.****Keskasutus.**

§ 2. Ametsõidud	37.000.—
§ 90. Segakulud	3.000.—
Keskasutus	40.000.—

Peatükk II.

Hoolekande osakond.

A. Keskasutus.

§ 1. Palgad 425.700.—

Hoolekande osakonna keskasu-
tus 425.700.—

B. Lastevarjupaigad.

§ 1. Palgad 315.000.—

§ 10. Sõidukulud 20.000.—

§ 88. Hoolealuste ülevälpidami-
mine 400.000.—

§ 90. Segakulud 60.000.—

Lastevarjupaigad 795.000.—

C. Mitmesugused hoolekandeaasutused.

§ 1. Palgad 380.000.—

§ 9. Majapidamine 156.000.—

§ 10. Sõidukulud 13.000.—

§ 65. Põllumajanduslik töös-
tus 550.000.—

§ 88. Hoolealuste ülevälpidami-
mine 1.200.000.—

§ 90. Segakulud 90.000.—

Mitmesugused hoolekandeaasu-
tused 2.389.000.—

Hoolekande osakond 3.609.700.—

Peatükk III.

Töökaitse osakond.

A. Keskasutus.

§ 83. Töökaitse 25.000.—

Töökaitse osakonna keskasutus 25.000.—

B. Töökaitse jaoskonnad.

§ 3. Ametnikkude ja teenijate
toetus 9.000.—

Töökaitse jaoskonnad 9.000.—

Töökaitse osakond 34.000.—

Peatükk IV.

Tervishoiu peavalitsus.

A. Keskasutus.

§ 3. Ametnikkude ja teenijate
toetus 10.000.—

§ 34. Hariduslikud kulud . . 670.000.—

§ 39. Instituutide, kabinetide
ja kliinikute ülevälpidami-
mine 1.500.000.—

Tervishoiu peavalitsuse kesk-
asutus 2.180.000.—

B. Leprosoriumid.

§ 49. Haigete ülevälpidamine . 360.000.—

Leprosoriumid 360.000.—

C. Tervishoiuasutused ja varjupaigad.

§ 1. Palgad 399.400.—

§ 49. Haigete ülevälpidamine . 457.500.—

§ 90. Segakulud 9.200.—

Tervishoiuasutused ja varju-
paigad 866.100.—

Tervishoiu peavalitsus 3.406.100.—

Töö-hoolekandeminis-
teerium 7.069.800.—

Kokku korraliste kulude
vähendamine 318.282.800.—

ERAKORRALISED KULUD.

A. Riigi-keskasutuste kulud.

Rahaministeerium.

Peatükk I.

Keskasutus.

§ 1. Sõjaagsete rekvireeri-
miste ja kahjude tasumine 5.000.000.—

Keskasutus 5.000.000.—

Rahaministeerium 5.000.000.—

Teedeministeerium.

Peatükk II.

Riigi raudteevalitsus.

§ 3. Kulud sõja ja selle taga-
järgede tõttu 1.650.000.—

Riigi raudteevalitsus 1.650.000.—

Teedeministeerium 1.650.000.—

Riigi-keskasutuste kulud 6.650.000.—

Kokku erakorraliste kulude
vähendamine 6.650.000.—

Kokku kulude vähenda-
mine 324.932.800.—

II osa.

Kulude suurendamine.

KORRALISED KULUD.

Riigikogu.

Peatükk II.

Kantselei.

§ 3. Ametnikkude ja teenijate
toetus 25.000.—

§ 10. Sõidukulud 2.700.—

Kantselei 27.700.—

Riigikogu 27.700.—

Riigivanem ja riigikantselei.

I jagu.

Peatükk I.

Riigivanem.

§ 1. Palgad	69.700.—
§ 3. Ametnikkude ja teenijate toetus	5.000.—
§ 10. Sõidukulud	14.500.—
Riigivanem	89.200.—

II jagu.

Peatükk I.

Riigikantselei.

§ 1. Palgad	132.900.—
Riigikantselei	132.900.—

Peatükk III.

Riigiarhiiv.

§ 1. Palgad	5.300.—
Riigiarhiiv	5.300.—

Peatükk IV.

Riigi statistika keskbüroo.

§ 9. Majapidamine	7.100.—
-----------------------------	---------

Riigi statistika keskbüroo

Riigivanem ja riigikantselei	234.500.—
------------------------------	-----------

Riigikontroll.

§ 1. Palgad	180.000.—
Riigikontroll	180.000.—

Rahaministeerium.

Peatükk I.

Keskasutus.

§ 3. Ametnikkude ja teenijate toetus	25.000.—
§ 7. Juriidiline abi ja kohtukulud	6.300.—
§ 8. Kantseleikulud	30.000.—
§ 12. Vallasvara	9.800.—
Keskasutus	71.100.—

Peatükk II.

Riigikassa.

§ 1. Palgad	146.700.—
§ 3. Ametnikkude ja teenijate toetus	70.000.—
§ 12. Vallasvara	9.000.—
Riigikassa	225.700.—

Peatükk III.

Otsekoheste maksude peavalitsus.

A. Keskasutus.

§ 7. Juriidiline abi ja kohtukulud	175.000.—
§ 8. Kantseleikulud	240.000.—
Otsekoheste maksude peavalitsuse keskasutus	415.000.—

B. Riigi kinnisvarade maksuamet.

§ 1. Palgad	42.700.—
§ 3. Ametnikkude ja teenijate toetus	72.400.—
Riigi kinnisvarade maksuamet	115.100.—

C. Iseäralise tulu- ja ärimaksu komitee.

§ 1. Palgad	26.700.—
§ 3. Ametnikkude ja teenijate toetus	800.—
§ 9. Majapidamine	1.700.—
Iseäralise tulu- ja ärimaksu komitee	29.200.—

D. Maksujaoskonnad.

§ 1. Palgad	140.000.—
§ 3. Ametnikkude ja teenijate toetus	63.000.—
§ 9. Majapidamine	1.273.900.—
Maksujaoskonnad	1.476.900.—
Otsekoheste maksude peavalitsus	2.036.200.—

Peatükk IV.

Aktsiisi peavalitsus.

B. Aktsiisi ringkonnad.

§ 3. Ametnikkude ja teenijate toetus	50.000.—
Aktsiisi ringkonnad	50.000.—

C. Piirituse monopol.

§ 3. Ametnikkude ja teenijate toetus	65.500.—
§ 8. Kantseleikulud	9.000.—
§ 9. Majapidamine	220.000.—
Piirituse monopol	294.500.—
Aktsiisi peavalitsus	344.500.—

Peatükk VI.

Kinnisvarade hindamise amet.

§ 2. Ametsõidud	25.600.—
Kinnisvarade hindamise amet	25.600.—
Rahaministeerium	2.703.100.—

Kaubandus-tööstusministeerium.**Peatükk I.****Keskasutus.**

§ 1. Palgad	46.700.—
Keskasutus	46.700.—

Peatükk II.**Kaubandusosakond.**

§ 2. Ametsõidud	10.000.—
§ 9. Majapidamine	10.400.—
Kaubandusosakond	20.400.—

Peatükk III.**Tööstusosakond.**

§ 3. Ametnikkude ja teenijate toetus	30.000.—
Tööstusosakond	30.000.—

Kaubandus-tööstusministeerium	97.100.—
--------------------------------------	-----------------

Haridusministeerium.**Peatükk I.****Keskasutus.**

§ 7. Juriidiline abi ja kohtukulud.	23.400.—
Keskasutus	23.400.—

Peatükk II.**Majandusosakond.**

§ 1. Palgad	26.200.—
§ 3. Ametnikkude ja teenijate toetus	250.000.—
§ 9. Majapidamine	4.600.—
Majandusosakond	280.800.—

Peatükk III.**Kooliosakond.****B. Riigikoolid.**

§ 1. Palgad	1.548.000.—
§ 9. Majapidamine	138.300.—
Riigikoolid	1.686.300.—

C. Avalikud ja erakoolid.

§ 1. Palgad	33.000.000.—
Avalikud ja erakoolid	33.000.000.—
Kooliosakond	34.686.300.—

Peatükk IV.**Teaduse- ja kunstiosakond.****B. Tartu ülikool.**

§ 1. Palgad	2.750.000.—
§ 9. Majapidamine	125.000.—
Tartu ülikool	2.875.000.—

D. Riigi keskarhiiv.

§ 1. Palgad	53.000.—
§ 3. Ametnikkude ja teenijate toetus	9.600.—
§ 9. Majapidamine	7.000.—

Riigi keskarhiiv	69.600.—
-------------------------	-----------------

Teaduse- ja kunstiosakond	2.944.600.—
----------------------------------	--------------------

Peatükk V.**Rahvussekretärid.**

§ 1. Palgad	18.000.—
Rahvussekretärid	18.000.—

Haridusministeerium	37.953.100.—
----------------------------	---------------------

Kohtuministeerium.**Peatükk I.****Keskasutus.**

§ 8. Kantseleikulud.	106.900.—
§ 9. Majapidamine	1.700.—

Keskasutus	108.600.—
-------------------	------------------

Peatükk II.**Kohtud.****A. Riigikohus.**

§ 1. Palgad	133.400.—
§ 8. Kantseleikulud.	50.000.—
§ 9. Majapidamine	2.000.—

Riigikohus	185.400.—
-------------------	------------------

B. Kohtupalat.

§ 1. Palgad	273.800.—
§ 8. Kantseleikulud.	45.000.—

Kohtupalat	318.800.—
-------------------	------------------

C. Rahukogud.

§ 1. Palgad	2.859.000.—
§ 3. Ametnikkude ja teenijate toetus	300.000.—
§ 9. Majapidamine	140.500.—

Rahukogud	3.299.500.—
------------------	--------------------

Kohtud	3.803.700.—
---------------	--------------------

Peatükk III.**Prokuratuur.**

§ 8. Kantseleikulud.	30.000.—
§ 9. Majapidamine	3.000.—

Prokuratuur	33.000.—
--------------------	-----------------

Peatükk IV.

Vangimajad.

A. Vangimajad.

§ 1. Palgad	2.089.700.—
§ 2. Ametsõidud	20.000.—
§ 8. Kantseleikulud	100.000.—
§ 9. Majapidamine	597.900.—
§ 14. Hoonete remont	250.000.—

Vangimajad 3.057.600.—

B. Harku alaealiste kurjategijate kolonii.

§ 1. Palgad	113.500.—
§ 14. Hoonete remont	330.000.—

Harku alaealiste kurjategijate kolonii 443.500.—

Vangimajad 3.501.100.—

Kohtuministeerium 7.446.400.—

Siseministeerium.

Peatükk I.

Administratiiv-osakond.

§ 1. Palgad	73.200.—
§ 3. Ametnikkude ja teenijate toetus	12.000.—

Administratiiv-osakond 85.200.—

Peatükk II.

Politseiosakond.

§ 1. Palgad	7.278.000.—
§ 8. Kantseleikulud	77.200.—
§ 9. Majapidamine	277.800.—
§ 10. Sõidukulud	13.500.—
§ 90. Segakulud	8.000.—

Politseiosakond 7.654.500.—

Peatükk III.

Piirivalve valitsus.

§ 3. Ametnikkude ja teenijate toetus	1.200.000.—
--	-------------

Piirivalve valitsus 1.200.000.—

Siseministeerium 8.939.700.—

Sõjaministeerium.

§ 1. Palgad	12.644.000.—
§ 3. Ametnikkude ja teenijate toetus	961.900.—
§ 11. Veokulud	4.000.000.—
§ 14. Hoonete remont	3.470.000.—

Sõjaministeerium 21.075.900.—

Põllutööministeerium.

Peatükk I.

Keskasutus.

§ 3. Ametnikkude ja teenijate toetus	438.000.—
§ 9. Majapidamine	14.500.—

Keskasutus 452.500.—

Peatükk II.

Maakorralduse peavalitsus.

A. Keskasutus.

§ 1. Palgad	1.937.000.—
§ 2. Ametsõidud	600.000.—
§ 8. Kantseleikulud	79.500.—
§ 11. Veokulud	31.000.—

Maakorralduse peavalitsuse keskasutus 2.647.500.—

B. Asutused kohtadel.

§ 1. Palgad	1.108.000.—
§ 2. Ametsõidud	150.000.—

Asutused kohtadel 1.258.000.—

Maakorralduse peavalitsus 3.905.500.—

Peatükk III.

Põllumajanduse peavalitsus.

A. Keskasutus.

§ 9. Majapidamine	2.000.—
§ 15. Kultuuriline toetus	1.022.000.—

Põllumajanduse peavalitsuse keskasutus 1.024.000.—

B. Riigi seemnekontrolljaam.

§ 1. Palgad	19.600.—
§ 9. Majapidamine	2.000.—

Riigi seemnekontrolljaam 21.600.—

C. Riigi põllutöökatsejaam.

§ 1. Palgad	37.800.—
-----------------------	----------

Riigi põllutöökatsejaam 37.800.—

F. Kuusiku karjakasvatuskool.

§ 1. Palgad	15.000.—
Kuusiku karjakasvatuskool	15.000.—

Põllumajanduse peavalitsus 1.098.400.—

Peatükk IV.

Loomatervishoiu peavalitsus.

§ 1. Palgad	108.000.—
-----------------------	-----------

Loomatervishoiu peavalitsus 108.000.—

Peatükk V.

Metsade peavalitsus.

A. Keskasutus.

§ 1. Palgad	287.200.—
§ 3. Ametnikkude ja teenijate toetus	98.000.—
§ 7. Juriidiline abi ja kohtukulud	40.500.—
§ 9. Majapidamine	4.000.—
§ 90. Segakulud	15.000.—
Metsade peavalitsuse keskasutus	444.700.—

B. Asutused kohtadel.

§ 1. Palgad	1.463.100.—
§ 2. Ametsõidud	414.700.—
§ 3. Ametnikkude ja teenijate toetus	603.800.—
§ 8. Kantseleikulud	29.000.—
Asutused kohtadel	2.510.600.—
Metsade peavalitsus	2.955.300.—
Põllutöoministeerium	8.519.700.—

Teedeministeerium.

Peatükk II.

Riigi raudteedevalitsus.

§ 1. Palgad	106.620.300.—
§ 2. Ametsõidud	1.104.000.—
§ 3. Ametnikkude ja teenijate toetus	10.408.800.—
§ 5. Ametnikkude ja teenijate varustus	5.500.500.—
§ 7. Juriidiline abi ja kohtukulud	194.500.—
§ 8. Kantseleikulud	1.625.600.—
§ 9. Majapidamine	2.935.900.—
§ 12. Vallasvara	699.300.—
§ 44. Autasud ja ergutusrahad	1.826.200.—
§ 67. Rongide liikumine ja kaubavedu	61.566.800.—
§ 68. Veerevate abinõude korrashoid	46.073.000.—
§ 69. Teede ja raudtee ehituste korrashoid	41.144.200.—
§ 70. Varustuse talitus	4.329.000.—
§ 71. Abiettevõtte kulud	326.000.—
§ 90. Segakulud	155.000.—
Riigi raudteedevalitsus	284.509.100.—

Peatükk IV.

Posti-telegrahvi-telefoni peavalitsus.

A. Keskasutus.

§ 1. Palgad	145.000.—
Posti-telegrahvi-telefoni peavalitsuse keskasutus	145.000.—

B. Asutused kohtadel.

§ 1. Palgad	6.500.000.—
§ 3. Ametnikkude ja teenijate toetus	800.000.—
§ 11. Veokulud	21.400.—
Asutused kohtadel	7.321.400.—

Posti-telegrahvi-telefoni peavalitsus	7.466.400.—
---------------------------------------	-------------

Peatükk V.

Mereasjanduse peavalitsus.

A. Keskasutus.

§ 1. Palgad	105.400.—
§ 7. Juriidiline abi ja kohtukulud	10.000.—
Mereasjanduse peavalitsuse keskasutus	115.400.—

B. Sadamad ja nende ujuvad abinõud.

§ 1. Palgad	1.339.700.—
§ 76. Sadamasildade korrashoid	300.000.—
§ 79. Ujuvate abinõude, päästejaamade, tuletornide ja elektrikraanade remont	520.000.—

Sadamad ja nende ujuvad abinõud	2.159.700.—
---------------------------------	-------------

C. Ehitusosakond.

§ 1. Palgad	61.500.—
Ehitusosakond	61.500.—

D. Süvendustööd.

§ 1. Palgad	47.200.—
§ 79. Ujuvate abinõude, päästejaamade, tuletornide ja elektrikraanade remont	2.600.000.—
Süvendustööd	2.647.200.—

E. Tuletornide osakond.

§ 1. Palgad	521.500.—
§ 3. Ametnikkude ja teenijate toetus	100.000.—
§ 9. Majapidamine	3.400.—
§ 78. Mere- ja liinimärgid	72.000.—
Tuletornide osakond	696.900.—

F. Varustuse jaoskond.

§ 3. Ametnikkude ja teenijate toetus	104.000.—
§ 11. Veokulud	6.300.—
Varustuse jaoskond	110.300.—

G. Elektrikraanad.

§ 3. Ametnikkude ja teenijate toetus	26.600.—
Elektrikraanad	26.600.—
Mereasjanduse peavalitsus	5.817.600.—
Teedeministeerium	297.793.100.—

Välisministeerium.

Peatükk I.

Keskasutus.

§ 1. Palgad	350.200.—
§ 7. Juriidiline abi ja kohtukulud	6.800.—
§ 9. Majapidamine	14.400.—
§ 10. Sõidukulud	4.100.—
Keskasutus	375.500.—

Peatükk II.

Välisesindus.

B. Välisesindused.

§ 8. Kantseleikulud	124.000.—
§ 12. Vallasvara	20.000.—
§ 14. Hoonete remont	205.000.—
Välisesindused	349.000.—
Välisesindus	349.000.—
Välisministeerium	724.500.—

Töö-hoolekandeministeerium.

Peatükk I.

Keskasutus.

§ 1. Palgad	295.500.—
§ 7. Juriidiline abi ja kohtukulud	20.000.—
§ 9. Majapidamine	6.500.—
§ 14. Hoonete remont	430.000.—
Keskasutus	752.000.—

Peatükk II.

Hoolekande osakond.

A. Keskasutus.

§ 2. Ametsõidud	27.700.—
§ 9. Majapidamine	6.000.—
§ 15. Kultuuriline toetus	150.000.—
§ 87. Pension	5.000.000.—
§ 89. Riiklik hoolekanne	3.750.000.—

Hoolekande osakonna keskasutus 8.933.700.—

B. Lastevarjupaigad.

§ 2. Ametsõidud	4.600.—
§ 3. Ametnikkude ja teenijate toetus	95.000.—
§ 8. Kantseleikulud	27.000.—
§ 9. Majapidamine	374.000.—
§ 12. Vallasvara	53.000.—
Lastevarjupaigad	553.600.—

C. Mitmesugused hoolekandeaustused.

§ 2. Ametsõidud	3.000.—
§ 3. Ametnikkude ja teenijate toetus	126.000.—
§ 8. Kantseleikulud	20.000.—
§ 12. Vallasvara	145.000.—
§ 35. Õppetarbed ja -vahendid	63.000.—

Mitmesugused hoolekandeaustused 357.000.—

Hoolekande osakond 9.844.300.—

Peatükk III.

Töökaitse osakond.

A. Keskasutus.

§ 1. Palgad	64.700.—
§ 3. Ametnikkude ja teenijate toetus	14.400.—
Töökaitse osakonna keskasutus	79.100.—

B. Töökaitse jaoskonnad.

§ 1. Palgad	400.400.—
§ 2. Ametsõidud	25.000.—
Töökaitse jaoskonnad	425.400.—
Töökaitse osakond	504.500.—

Peatükk IV.

Tervishoiu peavalitsus.

A. Keskasutus.

§ 1. Palgad	98.300.—
§ 2. Ametsõidud	55.000.—
§ 15. Kultuuriline toetus	2.000.000.—
§ 41. Tunnistajate ja ekspertide tasu	200.000.—
§ 48. Rahva tervishoid	11.812.800.—
§ 90. Segakulud	40.000.—

Tervishoiu peavalitsuse keskasutus 14.206.100.—

B. Leprosooriumid.

§ 1. Palgad	26.300.—
§ 2. Ametsõidud	3.000.—
§ 3. Ametnikkude ja teenijate toetus	9.000.—
§ 11. Veokulud	16.500.—
§ 12. Vallasvara	3.600.—
§ 64. Põllumajanduslikud kulud	40.100.—
Leprosooriumid	98.500.—

C. Tervishoiuasutused ja varjupaigad.

§ 3. Ametnikkude ja teenijate toetus	110.600.—
§ 7. Juriidiline abi ja kohtukulud	4.100.—
§ 8. Kantsleikulud	9.400.—
§ 9. Majapidamine	41.300.—
§ 12. Vallasvara	163.300.—
§ 64. Põllumajanduslikud kulud	27.600.—

Tervishoiuasutused ja varjupaigad 356.300.—

Tervishoiu peavalitsus 14.660.900.—

Töö-hoolekandeministeerium 25.761.700.—

Korralised kulud 411.456.500.—

ERAKORRALISED KULUD.**A. Riigi-keskasutuste kulud.****Riigivanem ja riigikantselei.**

II jagu.

Peatükk I.

Riigikantselei.

§ 1. Rahaline tasu autasumaa tarvitamise seaduse alusel	2.000.000.—
§ 2. Autasud vabadusristi kavaleridele	42.000.—
Riigikantselei	2.042.000.—

Riigivanem ja riigikantselei 2.042.000.—

Rahaministeerium.

Peatükk I.

Keskasutus.

§ 7. Toetus omavalitsustele	2.000.000.—
Keskasutus	2.000.000.—
Rahaministeerium	2.000.000.—

Kaubandus-tööstusministeerium.

Peatükk III.

Tööstusosakond.

§ 1. Vanamõisa kaevanduse alla võõrandatud maade eest tasumaksmiseks	125.500.—
--	-----------

Tööstusosakond 125.500.—

Kaubandus-tööstusministeerium 125.500.—

Haridusministeerium.

Peatükk III.

Kooliosakond.

C. Avalikud ja erakoolid.

§ 1. Toetus omavalitsustele õpetajate palkadeks	22.497.400.—
---	--------------

Avalikud ja erakoolid 22.497.400.—

Kooliosakond 22.497.400.—

Haridusministeerium 22.497.400.—

Sõjaministeerium.

§ 8. Uued ehitused	4.000.000.—
------------------------------	-------------

Sõjaministeerium 4.000.000.—

Põllutöoministeerium.

Peatükk III.

Põllumajanduse peavalitsus.

A. Keskasutus.

§ 7. Riigile ostetavate maade ja inventari tasuks	23.912.700.—
---	--------------

Põllumajanduse peavalitsuse keskasutus 23.912.700.—

Põllumajanduse peavalitsus 23.912.700.—

Põllutöoministeerium 23.912.700.—

Teedeministeerium

Peatükk II.

Riigi raudteedevalitsus.

§ 20. Tallinna sõlme ja Järve-Nõmme vahelise teetammi laiendamise mullatööd	2.800.000.—
---	-------------

Riigi raudteedevalitsus 2.800.000.—

Teedeministeerium 2.800.000.—

Töö-hoolekandeministeerium.

Peatükk II.

Hoolekande osakond.

B. Lastevarjupaigad.

§ 1. Nõmme rinnalaste ja emade kodule mustuse kaevu ehitamine	258.700.—
Lastevarjupaigad	<u>258.700.—</u>

C. Mitmesugused hoolekandeaasutused.

§ 1. Udriku nõdramõistuslikude kodule aida ja viljakuivatise ehitamine	12.200.—
§ 2. Udriku nõdramõistuslikude kodule elektri sisseadmine.	85.500.—
§ 3. Kinnisvara muretsemise laste suvekoloniile	1.200.000.—

Mitmesugused hoolekandeaasutused	1.297.700.—
----------------------------------	-------------

Hoolekande osakond	<u>1.556.400.—</u>
--------------------	--------------------

Peatükk III.

Töökaitse osakond.

A. Keskasutus.

§ 1. Tööpuuduse vastu võitlemine	8.200.000.—
--	-------------

Töökaitse osakonna keskasutus	<u>8.200.000.—</u>
-------------------------------	--------------------

Töökaitse osakond	<u>8.200.000.—</u>
-------------------	--------------------

Töö-hoolekandeministeerium	<u>9.756.400.—</u>
----------------------------	--------------------

Riigi-keskasutuse kulud	<u>67.134.000.—</u>
-------------------------	---------------------

B. Operatsiooni fondid.

Rahaministeerium.

Peatükk I.

Keskasutus.

§ 6. Laenuks Tallinna linnavalitsusele endise hoburaudtee varanduste eest tasumaksmiseks Belgia Anonüüm Seltsile „Tallinna Tramvaid“	12.000.000.—
--	--------------

§ 7. A/s. „Eesti Vosvoriit“ aktsiate omandamiseks	5.175.800.—
---	-------------

Keskasutus	<u>17.173.800.—</u>
------------	---------------------

Rahaministeerium	<u>17.173.800.—</u>
------------------	---------------------

Operatsiooni fondid	<u>17.173.800.—</u>
---------------------	---------------------

Erakorralised kulud	<u>84.307.800.—</u>
---------------------	---------------------

Kulude suurendamine	<u>495.764.300.—</u>
---------------------	----------------------

Kulude vähendamine	<u>324.932.800.—</u>
--------------------	----------------------

Kulude absoluutne suurendamine	170.831.500.—
--------------------------------	---------------

Tulude ülejääk	<u>500.000.—</u>
----------------	------------------

Kokku	<u>171.331.500.—</u>
-------	----------------------

II osa.

Tulude suurendamine.**Korralised tulud.****Otsekohesed maksud.**

Peatükk IV.

Maks kapitali protsentidelt.

§ 2. Maks hoiusummadelt	<u>3.000.000.—</u>
Maks kapitali protsentidelt	<u>3.000.000.—</u>

Peatükk VI.

Pärandusmaks.

§ 1. Pärandusmaks	3.000.000.—
§ 2. Trahvid ja viivitusrahad	<u>1.500.000.—</u>
Pärandusmaks	<u>4.500.000.—</u>
Otsekohesed maksud	<u>7.500.000.—</u>

Lõivud ja tasumaksud.

Peatükk VII.

Tempelmaks ja lõivud.

§ 6. Kohtumaks.	3.000.000.—
Tempelmaks ja lõivud	<u>3.000.000.—</u>
Lõivud ja tasumaksud	<u>3.000.000.—</u>

Kaudsed maksud.

Peatükk X.

Tollid.

§ 1. Sisseveotoll.	80.000.000.—
§ 2. Väljaveotoll	10.000.000.—
Tollid	<u>90.000.000.—</u>
Kaudsed maksud	<u>90.000.000.—</u>

Riigi monopolid.

Peatükk XII.

Piirituse monopol.

§ 1. Piirituse ja denaturaadi müük	15.000.000.—
Piirituse monopol	<u>15.000.000.—</u>
Riigi monopolid	<u>15.000.000.—</u>

Riigi ettevõtted ja varandused.

Peatükk XV.

Raudteed.

§ 2. Pagasivedu	2.400.000.—
§ 4. Transiit	5.000.000.—
§ 5. Mitmesugused tulud	36.131.500.—
§ 7. Trahvid	300.000.—

Raudteed	<u>43.831.500.—</u>
----------	---------------------

Riigi ettevõtted ja varandused	<u>43.831.500.—</u>
--------------------------------	---------------------

Korralised tulud	<u>159.331.500.—</u>
------------------	----------------------

Erakorralised tulud.

§ 1. Operatsiooni fondide ta-	
gasimaks	12.000.000.—
Erakorralised tulud	12.000.000.—
Tulude suurenemine	171.331.500.—

III osa.

Kinnitada Vabariigi Valitsuse poolt riigiasutuste töökoondamise seaduse („R. T.“ nr. 15/16—1925. a.), selle seaduse maksvuse pikendamise seaduse („R. T.“ nr. 30—1926. a.) ning riigiametnikkude ja -teenijate ühekordse palgalisa ja palgaseaduse muutmise seaduse („R. T.“ nr. 31—1926. a.) põhjal ettevõetud riigiasutuste koosseisude ning riigiteenijate palganormide muudatused.

IV osa.

Käesolev riigi kulude ja tulude lisaeelarve nr. 3 hakkab maksuma tema vastuvõtmisega.

Juhataja **R. Penno**: Asun lõpuhääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on riigi 1926./27. a. kulude ja tulude lisaeelarve nr. 3 lõpuhääletamisel vastu võetud.

Aruandja **K. Tonkman**: Panen ette, käesolev lisaeelarve vastu võtta redaktsiooni komisjoni andmata.

Juhataja **R. Penno**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud. (Hüüded: Lõpetada.)

On tehtud ettepanek, koosolek lõpetada. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 21.35 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **R. Penno**.

Sekretär **M. Juhkam**.

